

ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ІВАНА ФРАНКА

Мельник Галина

ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Навчально-методичний посібник для студентів
напряму підготовки 6.010103 „Технологічна освіта”

Дрогобич, 2015 р.

УДК 378 (07)
ББК 74.5
М – 48

*Рекомендовано до друку вченою радою
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(протокол за № 8 від 18.06.2015 р.)*

Рецензенти:

Павх С.П. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри технологічної освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка;

Савка Л.В. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри машинознавства та основ технологій Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Відповідальний за випуск:

Нишак І.Д. кандидат педагогічних наук, доцент кафедри методики трудового і професійного навчання та декоративно-ужиткового мистецтва Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Мельник Г.М. **Теорія і методика позашкільної освіти:** навч.-метод. посібник [для студ. напрямку підготовки 6.010103 „Технологічна освіта”] / Г.М.Мельник. – Дрогобич: Видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2015. – 120 с.

Навчально-методичний посібник укладено відповідно до програми «Теорія і методика позашкільної освіти» напрямку підготовки 6.010103 „Технологічна освіта” для підготовки фахівців ОКР „Бакалавр”.

У навчальному посібнику розглядаються загальні питання теорії і методики позашкільної освіти. Висвітлено широке коло питань з організації навчально-виховного процесу, виховної, організаційно-методичної роботи у ПНЗ.

Посібник призначений для студентів стаціонарної, заочної форм навчання, слухачів закладів післядипломної освіти.

© Мельник Г.М.
© Видавничий відділ
Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка, 2015.

Зміст

Передмова	2
1. Зміст та організаційні засади позашкільної освіти школярів	4
2. Позашкільний навчальний заклад: структура, зміст діяльності	17
3. Теоретичні аспекти організації гурткової роботи у позашкільному навчальному закладі	36
4. Керівництво художньо-прикладною діяльністю школярів	55
5. Навчально-матеріальна база для проведення занять з прикладної і технічної творчості	63
6. Форми та методи навчально-виховної роботи у позашкільному закладі	69
7. Планування навчально-виховного процесу у ПНЗ	81
8. Методика аналізу гурткового заняття	100
9. Організація і методика проведення масових навчально-виховних заходів	106
Предметний покажчик	116
Список рекомендованих джерел	119

Передмова

Сучасний стан соціокультурної ситуації в Україні можна визначити як суперечність між потребою суспільства в піднесенні освітнього, професійного і творчого рівня розвитку громадян і можливістю їх культурного збагачення. Педагогічна наука і практика шукають шляхи не лише оновлення і реформування системи освіти, але й принципово нові підходи до розв'язання важливого завдання – збереження і розвитку культурного, інтелектуального потенціалу нашого суспільства, в якому найбільшою цінністю є особистість.

Великі можливості у розв'язанні завдання закладено в залученні учнів до художньо-трудової діяльності. Важливою ланкою у цьому процесі виступають позашкільні навчальні заклади. Творчі об'єднання школярів (театри мод, студії дизайну, творчі гуртки тощо), які при них функціонують, дають можливість не тільки оволодіти технічними прийомами виконання виробів, але й служать основою для творчого розвитку учнів.

Методи, форми, засоби позашкільної освіти мають важливе значення поряд з її змістом, адже від якості професійної підготовленості майбутнього керівника творчого об'єднання учнів залежить і вибір виду діяльності школярів у позаурочний час. Крім цього педагогічні працівники повинні орієнтуватися на нахили і здібності школярів; викликати бажання творити і робити естетичним своє оточення; виховувати любов і повагу до свого народу і рідного краю, такі риси особистості як працьовитість, самостійність, відповідальність, ініціативність, кмітливість тощо; розвивати вміння бачити у звичайному матеріалі майбутній художній образ, формувати спеціальні вміння та навички виготовлення виробів та надання їм художньої цінності та довершеності.

Мета курсу «Теорія і методика позашкільної освіти» – формування творчої, активної особистості майбутнього працівника системи позашкільної освіти, який вирізняється високим рівнем культури та належною методичною підготовкою.

Матеріал посібника дібраний з урахуванням специфіки навчально-виховної діяльності керівників гуртків і поданий таким чином, щоб сформувати у майбутнього фахівця навички педагогічної діяльності та допомогти в оволодінні знаннями і вміннями, необхідними для реалізації завдань позашкільної освіти.

Структура посібника сприяє самостійному вивченню курсу. Посібник розрахований на студентів стаціонарної, заочної форм навчання, слухачів закладів післядипломної освіти, а також може бути використаний для підготовки до написання курсових і випускових робіт.

Тема 1. Зміст та організаційні засади позашкільної освіти школярів

План

1. Поняття про позашкільну освіту.
2. Основні напрями та зміст позашкільної освіти та виховання.
3. Нормативно-правове забезпечення позашкільної освіти.

1. Поняття про позашкільну освіту

Сучасний етап розвитку суспільства, утвердження позашкільної освіти як складової структури освіти України зумовили переосмислення її місця і ролі, визначення основних засад підвищення якості.

Позашкільна освіта є складовою системи безперервної освіти і спрямована на розвиток здібностей та обдарувань вихованців, учнів і слухачів, задоволення їх інтересів, духовних запитів і потреб у професійному визначенні.

Позашкільна освіта – сукупність знань, умінь та навичок, що отримують вихованці, учні та слухачі в позашкільних навчальних закладах у час, вільний від навчання в загальноосвітніх та інших навчальних закладах.

Державна політика у сфері позашкільної освіти здійснюється на принципах:

- доступності позашкільної освіти громадянам України незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак;
- фінансування державних та комунальних позашкільних навчальних закладів відповідно до їх структури;
- добровільності вибору типів позашкільних навчальних закладів, форм позашкільного навчання і видів діяльності;
- науковості, світського характеру освіти;
- правового і соціального захисту вихованців, учнів і слухачів в їх прагненні до вільного, різнобічного розвитку особистості.

Позашкільна освіта є цілеспрямованим процесом оволодіння систематизованими знаннями про культуру, природу, людину, суспільство.

Також вона забезпечує застосування знань на практиці, опанування вміннями та навичками творчої діяльності.

Позашкільна освіта вирішує питання емоційного, фізичного та інтелектуального розвитку особистості, формування її компетентностей. Водночас позашкільна освіта сприяє забезпеченню потреб особистості у творчій самореалізації, її соціалізації, включенню в суспільні відносини, входженню у широкий світ.

Особливістю позашкільної освіти є забезпечення вільного часу особистості, її надання в позашкільних навчальних закладах та інших соціальних інституціях.

Отже, *позашкільна освіта* – цілеспрямований процес і результат навчання, виховання, розвитку та соціалізації особистості у вільний час у позашкільних навчальних закладах та інших соціальних інституціях.

Функціонування позашкільної освіти в Україні тісно пов'язано з розвитком її теорії, практики і методики.

Теорія позашкільної освіти – сукупність ідей, поглядів, концепцій, вчень про об'єктивну дійсність позашкільної освіти.

Теорія позашкільної освіти розкриває закономірності діяльності особистості у вільний час, визначає та характеризує сутність, принципи, зміст, форми та методи навчально-виховного процесу в позашкільних навчальних закладах та інших соціальних інституціях.

Теорія позашкільної освіти взаємопов'язана і перебуває в органічній єдності з практикою. Теорія йде від практики, узагальнює її і обґрунтовується нею. Практика осмислюється, організовується і спрямовується теорією.

Практика позашкільної освіти – систематична організація позашкільної освіти в позашкільних навчальних закладах та інших соціальних інституціях.

Практика позашкільної освіти зумовлена своєю специфікою. Традиційно організація позашкільної освіти визначається роботою закладів освіти, культури, мистецтва, фізкультури та спорту. Серед них – позашкільні навчальні заклади, гуртки, творчі об'єднання, клуби за місцем проживання, дитячо-

підліткові фізкультурно-спортивні клуби, дитячо-юнацькі спортивні школи, спортивні майданчики, клубні заклади, центри дозвілля, школи естетичного виховання, бібліотеки, театри тощо.

Практика позашкільної освіти в Україні широко організована. Внаслідок цього забезпечується доступність до позашкільної освіти дітей і молоді, функціонують розвиваються її різноманітні форми.

Методика позашкільної освіти – узагальнення досвіду, способів, прийомів доцільного здійснення позашкільної освіти в позашкільних навчальних закладах та інших соціальних інституціях.

Становлення та розвиток теорії, практики і методики сприяли утвердженню педагогіки позашкільної освіти.

Предметом педагогіки позашкільної освіти є дослідження процесу і результату навчання, виховання, розвитку та соціалізації особистості у вільний час.

Метою педагогіки позашкільної освіти є навчання, виховання, розвиток та соціалізація вільної, духовно повноцінної, творчої особистості у вільний час з урахуванням її власних потреб і природних даних.

Основними завданнями педагогіки позашкільної освіти є:

- методологічне, теоретичне і методичне забезпечення функціонування і розвитку позашкільної освіти;
- розробка і наукове обґрунтування змісту, форм, методів і засобів позашкільної освіти;
- розвиток позашкільної освіти в позашкільних навчальних закладах та інших соціальних інституціях;
- підготовка програм, посібників, підручників, методичних рекомендацій та іншої літератури для позашкільної освіти.

Основними поняттями і категоріями педагогіки позашкільної освіти є "особистість", "вільний час", "освіта", "виховання", "розвиток", "навчання", "соціалізація", "культура", "діяльність", "творчість", "дозвілля", "пізнання" тощо.

2. Основні напрями та зміст позашкільної освіти та виховання

В нових умовах ринкових відносин, соціальних та економічних реформ, демократизації суспільства та гуманізації освіти підвищився попит підлітків та їх батьків на додаткові освітні послуги, які можуть бути задоволені в результаті використання соціально-педагогічних можливостей позашкільної освіти та виховання. Тому, свою плідну діяльність розпочало багато типів позашкільних навчальних закладів.

Серед основних напрямів їх діяльності можна виділити:

Соціокультурний – передбачає допомогу дитині у визначенні свого статусу, як особистості, через включення її у систему соціальних відносин, зростання її престижу і авторитету, участі у вирішенні трудових, соціально-політичних, моральних проблем суспільства.

Художньо-естетичний – забезпечує художньо-естетичну освіченість та вихованість особистості, здатної до саморозвитку і самовдосконалення, формування її художньо-естетичної культури засобами кращих національних і світових культурологічних надбань, сприяє виробленню умінь примножувати культурно-мистецькі традиції свого народу.

Дослідницько-експериментальний – передбачає включення дітей і підлітків у науково-дослідну, пошукову діяльність, поширення наукових знань та їх перетворення в інструмент творчого освоєння світу.

Науково-технічний – спрямований на формування в дітей і підлітків техніко-технологічних знань, розширення їх політичного світогляду, задоволення потреб юної особистості у вдосконаленні освіти з основ інформатики та комп'ютеризації, конструкторської, експериментальної та винахідницької діяльності шляхом пошуку та розвитку вмінь, навичок технічного моделювання, конструювання тощо.

Еколого-природничий – забезпечує оволодіння знаннями про навколишнє середовище (природне і соціальне), усвідомлення себе частиною природи та можливість постійно спілкуватися з нею; формування екологічної культури особистості, набуття навичок і досвіду вирішення економічних проблем та

передбачення можливих наслідків власної природоперетворюючої діяльності; залучення до практичної природоохоронної роботи, екологічної діяльності за збереження навколишнього середовища.

Туристсько-краєзнавчий – передбачає залучення до активної діяльності у сфері туризму і краєзнавства, дослідництва та пошук у сфері знань про комплексну генетичну картину життя певних територій, вивчення окремих географічних об'єктів і явищ соціального життя у природно-історичному аспекті, а також формування фізично здорової і духовно розвиненої особистості.

Фізкультурно-оздоровчий – забезпечує науково обґрунтований об'єм рухової активності молоді, формування в неї навичок здорового способу життя як невід'ємного компонента загальної культури особистості та оволодіння системою знань про людину, її повноцінний фізичний і духовний розвиток, формування фізичних здібностей, зміцнення здоров'я, гармонії духу і тіла.

Військово-патріотичний – забезпечує формування громадянина, виховання високих духовних якостей і патріотичних почуттів та глибокої громадянської відповідальності за долю українського народу та держави, підготовку молодого покоління до військової служби.

Дозвілєво-розважальний – передбачає організацію культурного дозвілля дітей та підлітків, спілкування з однолітками у різних формах ігрової та дозвілєво-розважальної діяльності, поліпшення психологічного здоров'я, зняття психологічної напруги.

Такі напрямки діяльності мають створити умови для професійної орієнтації та самовизначення особистості, формування стійких мотивів до самореалізації у професійній діяльності, підготовку молоді до зміни професій, адаптації до ринкової економіки.

Пріоритетною метою розвитку позашкільної освіти та виховання є сприйняття становленню творчої особистості дитини, підлітка, молодої людини.

Позашкільна освіта та виховання мають сприяти:

– творчій спрямованості особистості, усвідомленню нею значення передусім творчих, гуманістичних потреба мотивів, цілей як провідних у її розвитку та життєдіяльності (у мотиваційній сфері при вирішенні вихованих завдань слід відкривати для дитини сенс творчого життя, головною складовою якого є пізнання оточуючого світу, його перетворення на краще, життєва самореалізація);

– розвитку творчих рис характеру, а саме: цілеспрямованості, ініціативності допитливості, критичності розуму, самостійності, вимогливості, наполегливості, винахідливості, оригінальності, готовності до впровадженого ризику, а також організованості, працелюбності, порядності, відповідальності тощо. (Вказані риси характеру мають формуватися як стійкі якості особистості, що визначають програму її поведінки, діяльності, активного творчого ставлення до себе, людей, праці, речей);

– творчість самосвідомості, що виявляється у самопізнанні та адекватній самооцінці, самоорганізації, саморегуляції та самовдосконаленні, емоційності саморегуляції в екстремальних ситуаціях, (саме ці психічні здатності особистості перетворюють дитину на активного суб'єкта творчої діяльності та соціальної поведінки, який висуває власні цілі, ідеї, плани, програми тощо);

– розвитку творчих якостей інтелекту – логічного, діалектичного та цілісного сприйняття дійсності, спостережливості дослідника, творчої уяви і фантазії, інтуїції, уваги і пам'яті, що формуватиме вміння визначати і розв'язувати життєві задачі, розробляти творчі проекти тощо;

– постійному зростанню потенціалу творчої діяльності – бажанню систематично здобувати нові знання у певній галузі, вмінню творчо їх використовувати, експериментувати, досліджувати, брати участь у вдосконаленні оточуючого середовища;

– формуванню психічних якостей творчої особистості, її темпераменту, властивостей нервової системи (чутливості, емоційності, пластичності, працездатності) та відповідного до них доцільного індивідуального стилю діяльності й поведінки, в процесі чого використовуються найкращі та

коригуються слабкі (з точки зору вимог творчої діяльності) якості нервової системи конкретної дитини та підлітка;

– вихованню у дітей та підлітків здатності до творчого спілкування з діячами науки, техніки, культури, мистецтва, із більш розвиненими однолітками, вмінню вести діалог, висловлювати свою думку письмово тощо.

Отже, опираючись на це структура позашкільної освіти та виховання включає в себе:

- позашкільні заклади освіти;
- інші заклади освіти як центри позашкільної роботи у позаурочний та позанавчальний час, а саме: середні загальноосвітні заклади, ліцеї, гімназії, навчально-виховні комплекси, професійно-технічні училища, технікуми, коледжі тощо;
- клуби та об'єднання за місцем проживання незалежно від форми власності та підпорядкування;
- культурно-освітні, фізкультурно-оздоровчі, спортивні та інші заклади, установи різних відомств;
- різні організації, фонди, асоціації.

Позашкільні заклади освіти організують навчально-виховний процес у різновікових і різностатевих учнівських об'єднаннях, використовують при цьому різноманітні форми і методи групової, індивідуальної і масової роботи; реалізують зміст позашкільної освіти та виховання впровадженням гнучких програм і навчальних планів відповідно до 3-х рівнів навчання (початкового, базового і вищого), що відрізняє ці типи закладів від інших соціокультурних і виховних структур.

Центрами позашкільної освіти та виховання є також загальноосвітні школи, ліцеї, гімназії тощо в складі навчально-виховних комплексів, які забезпечують у специфічних умовах діяльності безперервність загальної середньої та позашкільної освіти та виховання учнівської молоді.

Основні завдання позашкільної освіти та виховання реалізуються через спільну роботу з театрами, філармоніями, радіо, газетами, журналами,

громадськими дитячими та молодіжними організаціями, творчими дитячими та юнацькими об'єднаннями за місцем проживання, на підприємствах, фондами, асоціаціями тощо, які разом із закладами освіти впроваджують державну політику в галузь освіти і сприяють формуванню гармонійно-розвиненої особистості.

3. Нормативно-правове забезпечення позашкільної освіти.

1. Закон України про освіту

Стаття 38. Позашкільна освіта

1. Позашкільна освіта та виховання є частиною структури освіти і спрямовуються на розвиток здібностей, талантів дітей, учнівської та студентської молоді, задоволення їх інтересів, духовних запитів і потреб у професійному визначенні.

2. Позашкільна освіта та виховання здійснюються закладами освіти, сім'єю, трудовими колективами, громадськими організаціями, товариствами, фондами і ґрунтуються на принципі добровільності вибору типів закладів, видів діяльності.

3. Держава забезпечує умови для одержання учнями і молоддю позашкільної освіти.

2. Закон України про позашкільну освіту

Стаття 5. Структура позашкільної освіти

Структуру позашкільної освіти становлять:

- позашкільні навчальні заклади;
- інші навчальні заклади як центри позашкільної освіти у позаурочний та позанавчальний час, до числа яких належать: загальноосвітні навчальні заклади незалежно від підпорядкування, типів і форм власності, в тому числі школи соціальної реабілітації, міжшкільні навчально-виробничі комбінати, професійно-технічні та вищі навчальні заклади I-II рівнів акредитації;
- гуртки, секції, клуби, культурно-освітні, спортивно-оздоровчі, науково-пошукові об'єднання на базі загальноосвітніх навчальних закладів,

міжшкільних навчально-виробничих комбінатів, професійно-технічних та вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації;

– клуби та об'єднання за місцем проживання незалежно від підпорядкування, типів і форм власності;

– культурно-освітні, фізкультурно-оздоровчі, спортивні та інші навчальні заклади, установи;

– фонди, асоціації, діяльність яких пов'язана із функціонуванням позашкільної освіти.

3. Постанова Кабінету міністрів №433 від 6.05.2001 р.

«Про затвердження переліку типів позашкільних навчальних закладів і

Положення про позашкільний навчальний заклад».

4. Наказ Міністерства освіти і науки України №676 від 22.07.2008 р.

«Про затвердження Типових навчальних планів для організації навчально-виховного процесу в позашкільних навчальних закладах системи Міністерства освіти і науки України».

Програма – це змістово-організаційна модель будь-якої діяльності, будь-якого процесу (практики), яка визначає цілі, учасників, зміст, результати діяльності, а також порядок її реалізації.

Згідно ст. 16 Закону України про позашкільну освіту «Навчально-виховний процес у позашкільних навчальних закладах незалежно від підпорядкування, типів та форм власності здійснюється за **типовими** навчальними планами і програмами, що затверджуються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі освіти ...».

На сьогодні існують типові програми за такими напрямками: науково – технічний; дослідницько – експериментальний; художньо – естетичний; соціально – реабілітаційний; оздоровчий; туристсько – краєзнавчий; гуманітарний; фізкультурно – спортивний;

Такі програми друкуються у збірках, профільних періодичних виданнях або розміщуються на сайтах установ, які, згідно **наказу № 676**, зобов'язані постійно надавати методичну допомогу органам управління освітою місцевих

держадміністрацій, позашкільним навчальним закладам щодо впровадження Типових навчальних планів у навчально-виховний процес позашкільних навчальних закладів:

1. Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді;
2. Український державний центр позашкільної освіти;
3. Український державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді;
4. Мала академія наук учнівської молоді.

Інформацію можна також отримати на сайтах МОН молоді та спорту та Інституту інноваційних технологій освіти.

При неможливості використання типової програми, згідно **ст.16 Закону про позашкільну освіту**: *«Позашкільні навчальні заклади можуть планувати роботу гуртків, секцій, відділів, відділень за іншими навчальними планами і програмами за умови затвердження їх відповідними місцевими органами виконавчої влади».*

Такий тип навчальної програми у деяких джерелах подається як **адаптована або модифікована**. У такій програмі не порушуються концептуальні основи організації навчального процесу, традиційна структура занять, передбачених програмою, яку було взято за основу. Ці програми розглядаються на методичній раді закладу (при її наявності), потім затверджуються педрадою та наказом директора закладу і погоджуються у районному управлінні освіти або районному методичному центрі.

Згідно **Постанови № 433 Експериментальні навчальні плани та програми** складаються позашкільним навчальним закладом з урахуванням типового навчального плану. Ці програми розробляються з метою вирішення певного практичного завдання, пов'язаного з подоланням труднощів у навчальному процесі чи постановкою більш складних завдань. Така програма стосовно програми типової може передбачати зміни у змісті і щодо методів навчання. На роботу за експериментальною програмою повинен даватися дозвіл Головного управління освіти. Після цього програма обов'язково

проходить апробацію. У випадку виявлення новизни пропозицій автора, експериментальна програма може претендувати на статус авторської.

У цій же постанові зазначено: «Навчальні програми можуть бути однопрофільними, комплексними і такими, що передбачають індивідуальне навчання учнів та навчання у групах або об'єднаннях. Залежно від специфіки діяльності позашкільного навчального закладу навчання проводиться від одного місяця до кількох років».

Програми можуть мати різні рівні кваліфікаційної підготовки вихованців. Роз'яснення рівнів подано у **Наказі № 676**:

Початковий рівень передбачає виявлення здібностей та обдарувань дітей, прищеплення інтересу до творчої діяльності, забезпечення загального розвитку вихованців, оволодіння основами курсу.

Основний рівень передбачає розвиток стійких інтересів вихованців до творчої діяльності, розширення та поглиблення знань, практичних умінь та навичок, задовольняють потреби у професійній орієнтації.

Вищий рівень передбачає навчання за інтересами для здібних і обдарованих вихованців, їх розвиток та задоволення потреб у допрофесійній підготовці.

Навчальна програма позашкільної освіти може бути розрахована лише на початковий або лише на основний рівень, або поєднувати два чи три рівні одночасно.

Структура програми:

Титульна сторінка – містить інформацію про заклад; назву програми гуртка, при чому вказується вид діяльності, а не назва гуртка; коротку інформацію про укладачів програми (ФІО, посада), населений пункт, і позначки про затвердження програми.

Пояснювальна записка розкриває основний задум педагога та його концепцію. З пояснювальної записки повинно бути зрозумілим для чого створено програму та на які результати очікує педагог. Пояснювальна записка дає змогу сформулювати основну мету, цілі та задачі програми; доводить її

актуальність, особливості; дає посилання на вік вихованців, рівень кваліфікаційної підготовки з урахуванням років навчання та годин, відведених на опанування програми; режим занять.

Навчально-тематичний план має вигляд таблиці, розкриває логіку вивчення програми. У плані повинна бути представлена послідовність вивчених розділів, тем запропонованого курсу та кількість годин, відведених на опанування кожної з них; визначено співвідношення навчального часу, яке відводиться на теоретичні та практичні заняття. Навчально-тематичний план складається з урахуванням часу, який заплановано програмою на кожен рік навчання.

Зміст курсу за роками навчання має відповідати навчально-тематичному плану. В ньому подається опис розділів та тем в порядку їх представлення в навчально-тематичному плані. Тема, зазначена в навчально-тематичному плані, має бути розкрита достатньо повно, з переліком усіх основних питань змісту, перш за все в теоретичній частині. Такого ж повного розкриття потребує й практична частина, при цьому потрібно вказати назви практичних робіт та форми їх проведення.

Прогнозований результат – це те, що ми хочемо отримати після засвоєння учнями певного рівня програми. Результативність прогнозується обов'язково після кожного року навчання.

Список літератури може містити методичну літературу, що використовувалась для складання програми; рекомендовані видання для педагогів та дітей. Посилання на Інтернет – ресурси бажано розташовувати окремим списком.

Додатки – це варіативна складова програми. Вони включаються у програму за необхідності, можуть містити відомості про використане обладнання, схеми, технічні картки виробів тощо.

Скільки годин в цілому необхідно для опанування того чи іншого кваліфікаційного рівня, скільки годин на тиждень займається група гуртка дуже детально розписано у **наказі МОН № 676 від 22.07.2008 р.**

Питання для контролю

1. Наведіть визначення позашкільної освіти.
2. Зазначте, на яких принципах будується державна політика у сфері позашкільної освіти.
3. Вкажіть основні напрями позашкільної освіти та виховання.
4. Охарактеризуйте нормативно-правове забезпечення позашкільної освіти.

Тема 2. Позашкільний навчальний заклад: структура, зміст діяльності

План

1. Основні типи позашкільних закладів.
2. Загальні положення про позашкільний навчальний заклад (ПНЗ).
3. Організаційно-педагогічні основи діяльності ПНЗ.
4. Фінансово-господарська діяльність ПНЗ.

1. Основні типи позашкільних закладів

Основний комплекс завдань позашкільної освіти та виховання виконують позашкільні заклади освіти різних типів: Палади, центри, будинки, станції дитячої, юнацької творчості, учнівські та студентські клуби, дитячо-юнацькі спортивні й музичні школи, школи мистецтв, студії, бібліотеки, оздоровчі табори та інші заклади різної форми власності.

Орієнтовний перелік позашкільних закладів освіти досить широкий і гнучкий. Він забезпечує можливість дальшого вдосконалення мережі відповідно до сучасних вимог, актуальних потреб суспільства, дитячого та молодіжного середовища.

Відповідно до змісту та напрямів діяльності, матеріально-технічної бази, кадрового забезпечення, територіального розташування, та особливостей соціуму позашкільні заклади освіти функціонують як комплексні (загальні) або профільні (спеціальні). Пріоритети їх розвитку визначаються конкретними умовами і можливостями регіонів. Відповідно до державного замовлення та віднесення до органу управління освіти визначається статус позашкільного закладу: державний; обласний; міський; районний.

Комплексний позашкільний навчальний заклад включає творчі об'єднання за інтересами: гуртки, секції, ансамблі, театри тощо. Профільний ПНЗ забезпечує умови для розвитку природних нахилів та інтересів дітей і підлітків, задоволення їх потреб з певного напрямку діяльності.

Загальні позашкільні заклади ведуть роботу з дітьми в різних галузях науки, культури, спорту. До них відносяться: Будинки школярів, дитячі секції клубів і Будинків культури, дитячі парки, оздоровчі табори і т. д.

Спеціальні позашкільні заклади організовують виховну діяльність в якійсь одній галузі, наприклад з техніки, спорту чи мистецтву. Це дитячі спортивні школи, станції юних техніків і станції юних натуралістів, дитячі бібліотеки і театри, клуби юних автомобілістів, екскурсійно-туристичні станції.

Можна виділити декілька основних напрямків в діяльності навчальних закладів: навчально-виховна робота з дітьми, позашкільними працівниками; вчитель може скористатись і заочною консультацією цих закладів, одержати літературу і методичні матеріали.

Наведемо короткі описи роботи найбільш поширених позашкільних закладів.

Центр творчості дітей та юнацтва (ЦТДЮ) – це широкодоступний заклад освіти, який дає дітям та юнацтву додаткову освіту, спрямовану на здобуття знань, умінь і навичок за інтересами, а також забезпечує потреби особистості у творчій самореалізації та реалізації змістовного дозвілля. Центр творчості дітей та юнацтва – комплексний позашкільний заклад включає творчі об'єднання за інтересами: гуртки, ансамблі, музично-драматичні студії, та інші. Даний заклад організовує роботу з дітьми та юнацтвом на принципі добровільності вибору видів діяльності за інтересами. До навчання в Центрі залучаються вихованці: учні, студенти, в основному віком від 6 до 18 років.

Центр відповідає за збереження життя і здоров'я дітей та учнівської молоді під час навчально-виховної роботи з ними. У закладі проводиться навчально-виховна, організаційно-методична та організаційно-масова робота. Центр творчості дітей та юнацтва працює за річним планом роботи, розробляє та затверджує програму реалізації головних напрямів діяльності з урахуванням особливостей соціально-економічного розвитку регіону, інтересів дітей та юнацтва, потреб сім'ї, інших освітніх закладів. Тут організовується робота з учнями протягом календарного року.

Навчально-виховний процес у закладі здійснюється диференційовано, відповідно до індивідуальних можливостей дітей та з урахуванням їх вікових особливостей. Кількісний склад гуртка, кількість годин гурткових занять в

тиждень, кількість додаткових годин в тиждень для індивідуальної роботи визначається педагогічними працівниками, характером діяльності та віком школярів. Педагогічний колектив працює відповідно до розкладу занять, затвердженого директором.

Центр творчості дітей та юнацтва організовує та здійснює різноманітні масові заходи, проводить методичну роботу. Відповідно до рішення засновника на підставі відповідних угод та з урахуванням попиту позашкільного закладу надається організаційно-методична допомога педагогічним колективам шкіл, іншим навчально-виховним закладам регіону, молодіжним, дитячим та громадським організаціям.

Центр творчості дітей та юнацтва:

- організовує і проводить різноманітні масові заклади: змагання, виставки, конкурси, зустрічі;
- здійснює пошук сучасних форм роботи, взаємодіє з іншими позашкільними закладами і організаціями;
- надає інструктивно-методичну, організаційну і практичну допомогу в проведенні позашкільної роботи з учнями в школах;
- організовує роботу методоб'єднання педагогів-організаторів, керівників гуртків, секцій, шкіл району;
- розробляє і впроваджує нові перспективні форми і методи роботи, експериментальні програми.

Методична робота спрямована на вдосконалення змісту, форм і методів виховної діяльності Центру, позашкільного виховання учнів.

Управління Центром творчості дітей та юнацтва здійснюється його засновниками і місцевими органами освіти.

Основна завдання *дитячої спортивної школи (ДСШ)* – надання допомоги загальноосвітній школі в підготовці юних спортсменів і загального фізкультурного активу для ведення масової діяльності із фізичного виховання і спорту. Прийом в дитячу спортивну школу проводиться на основі підбору

найбільш підготовлених дітей (завдяки результатам змагань і спеціальних іспитів), робота ведеться з одного або з декількох видів спорту.

Станції юних техніків (СЮТ) – є організаційними, інструктивно-методичними центрами роботи з дітьми загальноосвітніх шкіл. Вони допомагають розвивати творчість школярів, розробляють програми і методику занять в технічних гуртках, тематику їх моделювання, методику конструювання приладів, моделей, технічних установок. Тут виникають різні творчі об'єднання за інтересами: гуртки, конструкторське бюро і тощо. Віддалені станції мають радіозв'язок, радіостанції, кіностудії, постійні технічні виставки.

Разом з інститутом підвищення кваліфікації вчителів станції юних техніків організовують також підготовку і підвищення кваліфікації керівників гуртків, проводять конкурси, змагання моделістів-школярів, науково-технічні олімпіади, злети і виставки робіт юних техніків й інші заходи, направлені на пропаганду нової техніки і розвитку технічної творчості, вивчають кращі можливості такої діяльності в школах, позашкільних закладах, дають консультації з питань технічної творчості і методики гурткової роботи.

Станції юних натуралістів (СЮН) надають усесторонню допомогу школам у вихованні у підростаючого покоління глибокого інтересу до природи і сільського господарства, у формуванні у дітей вмінь і навичок трудової діяльності. Вони ведуть роботу з вивчення і охорони природи рідного краю, керують діяльністю учнівських бригад, проводять злети юних натуралістів і дослідників сільського господарства, а також традиційні масові заходи: День лісу, День птахів, Свято урожаю та інші.

Станції юннатів мають різні лабораторії (овочівництва і садівництва, охорона природи, агрохімії, механізації сільського господарства, зоології та інші), методичні кабінети, навчально-дослідницькі ділянки, пасіки, техніку.

Екскурсійно-туристичні станції є центрами екскурсійно-туристичної і краєзнавчої роботи з школярами. При їх сприянні в школах водяться гуртки, секції, клуби і товариства юних туристів, краєзнавців, мандрівників, альпіністів. Вони мають прокатні бази і пункти туристичного спорядження. Під

час канікул ці позашкільні заклади організовують екскурсійні бази і оздоровчі табори, інструктивно-методичні виставки, масові походи, конференції юних туристів і краєзнавців, беруть участь у проведенні експедицій і походів школярів.

Дитячі театри виховують у дітей високі моральні якості, формують етичний смак, розширюють їх світогляд засобами мистецтва. При кожному дитячому театрі існує педагогічний колектив, який проводить змістовну роботу з юними глядачами, вчителями і батьками. Його члени чергують на гастролях, відповідають на питання глядачів, організовують їх зустрічі з артистами. Тут працює також актив школярів-любителів мистецтва, які являються зв'язковими між театром і школою. Активісти пропагують театральне мистецтво серед тих, хто вчиться і випускають стінгазети, посвячені гастролям і акторам, організовують “уроки театру”. Дитячі театри виїжджають в школи на конференції, диспути, творчі вечори, допомагають школярам в організації художньої самодіяльності, проводять День відкритих дверей у театрах, колективах шкільної художньої самодіяльності.

Робота *дитячої бібліотеки* направлена на надання допомоги школярам в набутті знань з основних наук, на виховання культури читання, любові до книги.

В основі діяльності дитячої бібліотеки лежить індивідуальне керівництво читанням дітей. Бесіди з ними проводяться при виборі й обміні книг, в книжкових виписках, у каталогах. Тут проводиться і масова робота: літературні ранки, читальні конференції, літературні вечори, конкурси- мандрівки з цікавими людьми.

Дитяча бібліотека – методичний центр всіх бібліотек, які ведуть роботу з дітьми. Тут здійснюється підвищення кваліфікації бібліотечних робітників, бібліотекарів, вчителів, батьків.

В умовах відродження національної системи освіти позашкільні заклади стають невід'ємним компонентом освітньої структури, який сприяє всебічному, гармонійному розвитку особистості учня, соціальній адаптації та самореалізації

людини в суспільстві. Позашкільні заклади, що працюють у соціально-культурній та освітній сферах, доповнюють шкільну освіту та створюють позитивне виховне середовище для учня. Вони виступають гнучкими виховними інфраструктурами, спроможними здійснювати виховання громадянина незалежної держави України – творчої особистості, здатної вдосконалювати себе та свою країну.

Аналіз сучасного стану позашкільних закладів дозволяє зробити висновок, що, вони переживають стадію концептуальної перебудови, пов'язаної зі спрямуванням їх діяльності на соціальне виховання учнів, утвердження соціально-педагогічних основ їхньої діяльності та поступово стають важливим інститутом соціального становлення дітей та молоді.

2. Загальні положення про позашкільний навчальний заклад (ПНЗ)

Позашкільний навчальний заклад (ПНЗ) – складова системи позашкільної освіти, яка надає знання, формує вміння та навички за інтересами, забезпечує потреби особистості у творчій самореалізації та інтелектуальний, духовний і фізичний розвиток, підготовку до активної професійної та громадської діяльності, створює умови для соціального захисту та організації змістовного дозвілля відповідно до здібностей, обдарувань та стану здоров'я вихованців, учнів і слухачів.

Позашкільні навчальні заклади функціонують у формі центрів, комплексів, палаців, будинків, клубів, станцій, кімнат, студій, шкіл мистецтв, початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів, спортивних шкіл, дитячо-юнацьких спортивних шкіл олімпійського резерву, фізкультурно-спортивних клубів за місцем проживання, фізкультурно-оздоровчих клубів інвалідів, спеціалізованих дитячо-юнацьких спортивних шкіл олімпійського резерву, дитячих стадіонів, дитячих бібліотек, дитячих флотилій, галерей, бюро, оздоровчих закладів, що здійснюють позашкільну освіту.

Позашкільний навчальний заклад може входити до складу навчально-виховних комплексів, навчально-виховних об'єднань з дошкільними, загальноосвітніми та іншими навчальними закладами.

Позашкільний навчальний заклад працює за річним планом роботи, погодженим із засновником (власником), реалізує основні напрями своєї діяльності з урахуванням особливостей соціально-економічного розвитку регіону, інтересів вихованців, учнів і слухачів, потреб сім'ї, запитів інших навчальних закладів, молодіжних і дитячих громадських організацій.

Учасниками навчально-виховного процесу в позашкільному навчальному закладі є:

- вихованці, учні і слухачі;
- директор, заступники директора позашкільного навчального закладу;
- педагогічні працівники, психологи, соціальні педагоги,
- бібліотекарі, спеціалісти, залучені до навчально-виховного процесу;
- батьки або особи, які їх замінюють;
- представники підприємств, установ та організацій, які беруть участь у навчально-виховному процесі.

Вихованцями є особи, які відвідують гуртки, клуби, творчі об'єднання, секції позашкільного навчального закладу за інтересами, здібностями та нахилами, отримують допрофесійну підготовку.

Учні – особи, які відвідують класи та інші творчі об'єднання позашкільного навчального закладу, навчально-виховна робота в яких організована у формі класно-урочної або іншої системи;

Слухачі – особи, які проводять дослідницьку, пошукову та експериментальну роботу з різних проблем науки, техніки, мистецтва.

Вихованці, учні і слухачі позашкільного навчального закладу мають гарантоване державою право на:

- здобуття позашкільної освіти відповідно до їх здібностей, обдарувань, уподобань та інтересів;

- добровільний вибір позашкільного навчального закладу та виду діяльності;
- навчання у декількох гуртках, групах та інших творчих об'єднаннях в одному позашкільному навчальному закладі;
- безпечні та нешкідливі умови навчання та праці;
- користування навчально-виробничою, науковою, матеріально-технічною, культурно-спортивною, корекційно-відновною та оздоровчою базою позашкільного навчального закладу;
- участь у різних видах навчальної та науково-практичної роботи, у конференціях, олімпіадах, спортивних змаганнях, виставках, конкурсах та інших масових заходах;
- представлення в органах громадського самоврядування позашкільного навчального закладу;
- вільне вираження поглядів, переконань;
- захист від будь-яких форм експлуатації, психічного і фізичного насильства, від дій педагогічних та інших працівників, які порушують їх права, принижують честь і гідність.

Вихованці, учні і слухачі позашкільного навчального закладу зобов'язані:

- оволодівати знаннями, вміннями, практичними навичками;
- підвищувати загальний культурний рівень;
- дотримуватися морально-етичних норм;
- брати посильну участь у різних видах трудової діяльності;
- бережливо ставитися до державного, громадського і особистого майна;
- дотримуватися вимог статуту, правил внутрішнього розпорядку позашкільного навчального закладу.

Тривалість занять у позашкільному навчальному закладі визначається навчальними планами і програмами з урахуванням психофізіологічного розвитку та допустимого навантаження для різних вікових категорій і становить для вихованців, учнів і слухачів:

- віком від 5 до 6 років – 30 хвилин;

- віком від 6 до 7 років – 35 хвилин;
- інших – 45 хвилин.

Режим щоденної роботи встановлюється позашкільним навчальним закладом на основі рекомендацій центральних та місцевих органів виконавчої влади, у сфері управління яких він перебуває.

Тривалість навчального року у позашкільному навчальному закладі встановлюється спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі освіти або іншими центральними та місцевими органами виконавчої влади, у сфері управління яких перебувають позашкільні навчальні заклади, за погодженням із спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі освіти.

У канікулярні, святкові та неробочі дні позашкільний навчальний заклад працює за окремим планом.

Позашкільний навчальний заклад забезпечує безпечні умови навчання, виховання та праці.

Позашкільна освіта здійснюється диференційовано відповідно до індивідуальних можливостей, інтересів, нахилів, здібностей вихованців, учнів і слухачів з урахуванням їх віку, психофізичних особливостей, стану здоров'я у різноманітних організаційних формах: заняття, гурткова робота, клубна робота, урок, лекція, індивідуальні заняття, конференція, семінар, читання, вікторина, концерт, змагання, тренування, репетиція, похід, екскурсія, експедиція, практична робота в лабораторіях, майстернях, теплицях, на науково-дослідних земельних ділянках, сільськогосподарських та промислових підприємствах, на природі та в інших формах, передбачених статутом позашкільного навчального закладу.

Основними організаційними формами у позашкільних навчальних закладах є: гурток, група, секція, студія.

Гурток – це об'єднання вихованців, учнів і слухачів відповідно до їх нахилів, здібностей, інтересів до конкретного виду діяльності з урахуванням їх віку, психофізичних особливостей, стану здоров'я.

Група – це складова гуртка, відділу, відділення або іншого творчого об'єднання одного профілю.

Секція – це об'єднання вихованців, учнів і слухачів для проведення дослідницької, пошукової та експериментальної роботи з різних проблем науки, техніки, мистецтва, а також за спортивно-технічним, туристсько-краєзнавчим або іншим напрямом діяльності.

Студія – це об'єднання вихованців, учнів і слухачів з різних видів або жанрів мистецтва: музичного, вокально-хорового, театрального, хореографічного, фольклорного, фольклорно-етнографічного, акторського, образотворчого, декоративно-ужиткового, кіно-, відео-, фотоаматорського, літературно-творчого, композиторського.

Середня наповнюваність груп та інших організаційних форм у позашкільних навчальних закладах становить, як правило, 10-15 вихованців, учнів і слухачів.

Гуртки, групи та інші творчі об'єднання позашкільного навчального закладу класифікуються за трьома рівнями:

- *початковий рівень* – творчі об'єднання загальнорозвиваючого спрямування, що сприяють виявленню здібностей, обдарувань вихованців, учнів і слухачів або розвитку їх інтересу до творчої діяльності;

- *основний рівень* – творчі об'єднання, які розвивають стійкі інтереси вихованців, учнів і слухачів, дають їм знання, практичні уміння і навички, задовольняють потреби у професійній орієнтації;

- *вищий рівень* – творчі об'єднання за інтересами для здібних і обдарованих вихованців, учнів і слухачів.

Позашкільний навчальний заклад проводить інформаційно-методичну роботу, спрямовану на удосконалення програм, змісту, форм і методів діяльності гуртків, груп та інших творчих об'єднань.

У позашкільному навчальному закладі функціонують методичні об'єднання за напрямами діяльності гуртків, груп та інших творчих об'єднань, що охоплюють педагогічних працівників певного професійного спрямування.

З метою вдосконалення системи навчання та виховання у позашкільному навчальному закладі створюються методичні ради, комісії, до складу яких входять педагогічні працівники цього закладу та інші учасники навчально-виховного процесу.

Позашкільний навчальний заклад може створювати відповідні підрозділи для підвищення кваліфікації педагогічних працівників за напрямками позашкільної роботи. Підвищення кваліфікації може проводитись у формі курсів, семінарів і за іншими організаційними формами.

Згідно з рішенням засновника (власника) на підставі відповідних угод позашкільний навчальний заклад може надавати інформаційно-методичну допомогу педагогічним колективам, навчальним закладам регіону, молодіжним, дитячим, громадським організаціям.

Позашкільний навчальний заклад з метою визначення рівня практичної підготовки вихованців, учнів і слухачів проводить організаційно-масову роботу у формі конференції, концерту, змагання, походу, екскурсії, експедиції, навчально-тренувального збору та в інших формах, передбачених статутом позашкільного навчального закладу.

Позашкільний навчальний заклад має право укладати угоди про співробітництво, встановлювати прямі зв'язки з органами управління освітою, навчальними закладами, організаціями, громадськими об'єднаннями інших країн у встановленому законодавством порядку.

3. Організаційно-педагогічні основи діяльності ПНЗ

Головні напрямки діяльності ПНЗ визначаються цим закладом разом із засновником і погоджуються з відповідним органом державного управління освітою (Міністерством освіти та науки України, облвно, міськвно, райвно).

ПНЗ проводить три основні види діяльності:

- навчально-виховну роботу;
- організаційно-методичну;
- організаційно-масову.

ПНЗ працює за річним планом роботи, розробляє та затверджує програму реалізації головних напрямків діяльності з урахуванням особливостей соціально-економічного розвитку регіону, інтересів дітей та юнацтва, потреб сім'ї, інших освітніх закладів, молодіжних і дитячих громадських організацій тощо.

ПНЗ організовує роботу з учнями протягом календарного року. Навчальний рік розпочинається, як правило, 10 вересня поточного року (після набору контингенту учнів) і закінчується 26 травня наступного року.

ПНЗ проводить набір учнів як на безконкурсній основі, так і за конкурсом, умови якого розробляються ПНЗ і погоджуються із засновником.

Навчально-виховний процес у ПНЗ здійснюється диференційовано, відповідно до індивідуальних можливостей дітей та з урахуванням їх вікових особливостей.

Відповідно до рівня класифікації визначається мета і перспективи діяльності творчого об'єднання (ТО), його чисельний склад, кількість годин для опанування програми.

Зміст роботи ТО визначається навчальними планами і програмами як авторськими, так і рекомендованими Міносвіти або іншими центральними органами державної виконавчої влади, які мають позашкільні і навчально-виховні заклади.

Авторські програми затверджуються педагогічною радою ПНЗ та узгоджуються з державними органами управління освітою, програма може бути однопрофільною, комплексною, наскрізною і передбачати навчання учнів індивідуальне, в групах, об'єднаннях.

Залежно від специфіки діяльності ПНЗ, відповідного рівня ТО навчання учнів може вестися за програмами від одного місяця до кількох років.

Програмами може бути передбачена індивідуальна робота з обдарованими дітьми, дітьми-інвалідами, в тому числі за місцем проживання.

Чисельний склад ТО за інтересами встановлюється директором ПНЗ згідно з нормативами їх наповнюваності, навчальними планами і програмами

(наприклад, для 1 року навчання – не менше 15 учнів, для 2 і 3 року навчання – до 12 учнів).

Педагогічний колектив ПНЗ працює відповідно до розкладу занять, затвердженого директором.

ПНЗ може організовувати роботу своїх творчих об'єднань у приміщеннях загальноосвітніх шкіл, ПТУ, МНВК, підприємств, організацій, вищих навчальних закладів, наукових установ, за місцем проживання дітей (від будинкових управ) відповідно до укладених угод із зазначеними закладами.

З метою розвитку і підтримки стійких інтересів учнів, їх обдарувань і самовизначення щодо майбутньої професії ПНЗ може проводити роботу спільно з науково-дослідними, творчими організаціями, вищими навчальними закладами, створювати лабораторії для творчої, експериментальної науково-дослідної роботи.

ПНЗ може бути творчою лабораторією, базою ліцею, гімназії, коледжу в роботі з обдарованими дітьми.

ПНЗ, який має висококваліфіковані кадри, відповідні матеріально-технічні умови, може організовувати на своїй базі виробничу практику учнів.

Для подальшого розвитку інтересів і нахилів учнів, підтримки їх професійних навичок ПНЗ за умови дотримання правил охорони праці й техніки безпеки організовує виконання замовлень підприємств, установ, організацій на виготовлення продукції (робіт). При цьому характер і зміст робіт повинні сприяти формуванню й удосконаленню знань і умінь, передбачених програмами роботи творчих об'єднань. У останній час виготовлення продукції, виконання робіт і надання послуг провадяться малими підприємствами та товариствами з обмеженою відповідальністю, створеними при ПНЗ, які звільнені частково або повністю від виплати податків.

За угодою з відповідними підприємствами, установами, організаціями та за наявності умов для одержання певної професії під час навчання у ПНЗ учневі, який склав кваліфікаційні іспити, в установленому порядку видається

свідомство (посвідчення) про присвоєння кваліфікації, розряду, класу, категорії за професію.

Управління ПНЗ

1. Управління ПНЗ здійснюється його засновником і місцевим органом державної виконавчої влади в межах повноважень, передбачених чинним законодавством.

Вищим органом громадського самоврядування ПНЗ є загальні збори (конференція) колективу, що скликається не менше як один раз на рік; повноваження зборів визначається статутом.

Рішенням загальних зборів (конференції) колективу може створюватися ***Рада ПНЗ***, що діє у період між загальними зборами (конференціями).

Засідання Ради є правомочним, коли в ньому бере участь не менше 2/3 її членів. Рішення приймається простою більшістю голосів присутніх на засіданні членів Ради. Рішення Ради мають рекомендаційний характер.

Права і обов'язки Ради ПНЗ

- 1) організація виконання рішень загальних зборів (конференції);
- 2) внесення пропозицій про перспективи розвитку ПНЗ, розгляд і погодження із засновниками режиму роботи закладу, заходів щодо зміцнення його матеріально-технічної бази та поліпшення умов діяльності ;
- 3) підтримання творчих ініціатив, новацій позашкільної освіти;
- 4) визначення форм співробітництва ПНЗ з науково-дослідними, виробничими, кооперативними організаціями, творчими спілками, іншими державними і громадськими інститутами;
- 5) внесення пропозицій директоріві про стимулювання педагогічних та інших працівників закладу; в межах фонду оплати праці (фонду матеріального заохочення) визначення порядку і розмірів доплат до посадових окладів;
- 6) спільне з батьками забезпечення соціального захисту учнів.

Статутом ПНЗ можуть встановлюватися інші повноваження Ради.

2. Безпосереднє керівництво здійснює ***директор***, який призначається і звільняється засновником або уповноваженим органом.

Права і обов'язки директора ПНЗ:

1) керівництво діяльністю закладу, представлення його в усіх органах, установах і громадських організаціях й відповідальність перед засновником за результати діяльності закладу;

2) розпорядження майном, складання і затвердження штатного розкладу в межах фонду заробітної плати, затвердження (після погодження з Радою ПНЗ) й організація виконання кошторису, укладання угоди з юридичними і фізичними особами, відкриття рахунків в установах банків;

3) встановлення надбавок, доплат, премій працівникам закладу за рахунок і в межах фонду заробітної плати відповідно до порядку, визначеного Радою ПНЗ;

4) видання у межах своєї компетентності наказів та розпоряджень, обов'язкових для виконання всіма працівниками і вихованцями закладу;

5) прийняття на роботу та звільнення з роботи працівників закладу;

6) застосування заходів дисциплінарного впливу до працівників закладу;

7) затвердження функціональних обов'язків працівників закладу, в межах чинного законодавства (Кодексу законів України "Про працю").

Управлінська праця директора ПНЗ – це перш за все праця педагога і лише після цього – адміністратора.

Ніщо так не визначає характеру керівника закладу, як його особистісні якості.

Психологи давно зауважили пряму залежність ефективності управлінської діяльності від характеру і спрямованості особистості керівника.

Якості особистості керівника ПНЗ, без яких неможливе керівництво педагогічним і учнівським колективом: високий рівень загального розвитку, який перевищує середній рівень колективу; високий рівень педагогічної кваліфікації; особиста активність; організаторські здібності; послідовність; справедливість; інтелігентність; вимогливість; врівноваженість; вміння захоплювати своїми діями колектив учнів і педагогів, простота і тактовність у

стосунках з людьми, самостійність і сміливість рішень, зовнішня підтягнутість і акуратність.

Поради керівнику-початківцю: до початку навчального року необхідно скоординувати різноманітні міські, районні заходи; визначити час для прийому по особистих питаннях, для роботи з активом і керівниками ТО; намітити відповідальних за підготовку масових заходів; вказати час проведення нарад; скласти план-графік роботи на рік і по кварталах.

3. З метою розвитку та вдосконалення навчально-виховного процесу, підвищення майстерності педагогічних працівників у позашкільному закладі на правах дорадчого органу створюється педагогічна рада.

Склад, функції та порядок роботи педагогічної ради визначаються статутом ПНЗ. Головою ради є директор, до її складу входять: завуч, завідувачі відділами, методисти, керівники ТО.

Завуч виступає помічником директора в організації, плануванні, підготовці до педрад і разом з ним приймає участь в контролі за виконанням рекомендацій і рішень, які приймаються педрадою.

Головне завдання педради – об'єднати зусилля педагогічного колективу ПНВЗ, шкіл, громадських організацій, батьків у справі підвищення рівня вихованості дітей, задоволення їх інтересів і розвитку їх здібностей, впровадження у практику досягнень педагогічної науки, психології і передового досвіду кращих педагогів.

Педагогічна рада:

1) розглядає питання організації та здійснення навчально-виховного процесу, масової та методичної роботи;

2) обговорює і рекомендує до затвердження річний план роботи закладу;

3) сприяє розвиткові творчої ініціативи педагогів, впровадженню досягнень науки і передового педагогічного досвіду в учбовий процес;

4) приймає рішення з різних питань професійної діяльності педагогічних працівників;

5) обговорює плани роботи відділів, гуртків і об'єднань, приймає

рішення про створення нових ТО, розглядає і затверджує єдині педагогічні вимоги до учнів.

Тематика педрад повинна бути актуальною, значимою і являти інтерес для всього педагогічного колективу.

Виходячи з основних завдань і функцій педради, можна виділити їх чотири типи:

- 1) основні, тобто тематичні;
- 2) початкові та підсумкові;
- 3) позачергові;
- 4) малі та мікропедради.

Основними є тематичні педради, які плануються на весь рік, вимагають спеціальної підготовки.

4. Фінансово-господарська діяльність ПНЗ

ПНЗ є юридичною особою, має самостійний баланс, рахунки в установах банків, штат, бланк встановленого зразка, печатку із своїм найменуванням.

Фінансово-господарська діяльність державного ПНЗ здійснюється за рахунок бюджетних асигнувань (з місцевого або державного бюджету) та залучених коштів.

ПНЗ, що створюється підприємствами, кооперативами, організаціями, установами або приватними особами, утримується за рахунок коштів засновників, а також залучених коштів.

Джерелами формування коштів ПНЗ можуть бути:

–кошти державного та місцевого бюджетів, що надходять у розмірі, не нижчому від передбачених нормативами фінансування ПНЗ;

–кошти, одержані від громадян за надання їм платних послуг в галузі освіти на підставі відповідних угод (курси підвищення кваліфікації, участь у атестаційних комісіях тощо);

–кошти, одержані за виконання творчих, науково-дослідницьких та інших робіт на замовлення підприємств, установ і організацій;

–доходи від надання в оренду приміщень, обладнання та іншого майна за погодженням із засновником;

–доходи від діяльності підприємницьких структур, що створюються чи засновуються ПНЗ для реалізації статутних цілей;

–дотації органів державної та місцевої влади;

–кредити та позики банків;

–добровільні внески підприємств, установ, організацій та окремих громадян, іноземних юридичних та фізичних осіб;

–інші надходження, не заборонені чинним законодавством.

Обсяг бюджетних асигнувань не залежить від наявності інших джерел фінансування державного ПНЗ. Бюджетні асигнування на освіту та позабюджетні кошти, не використані в поточному році, не підлягають вилученню.

Платні послуги надаються в основному за профілем діяльності конкретного ПНЗ відповідно до укладених ним договорів.

Платні послуги надаються за договірними цінами. Встановлення планових завдань ПНЗ на розвиток платних послуг у будь-якій формі забороняється.

ПНЗ при здійсненні фінансово-господарської діяльності має право:

– користуватися пільгами, встановленими чинним законодавством для закладів державної системи освіти;

– отримання будинків, споруд, обладнання, транспортні засоби тощо від органів державної влади, підприємств, установ, організацій, окремих громадян;

– залишати в своєму розпорядженні і використовувати для розвитку матеріально-технічної бази кошти від надання в оренду приміщень, реалізації в установленому порядку обладнання, інвентарю тощо;

– розвивати власну матеріальну базу, мережу спортивно-оздоровчих, профільних таборів, туристичних баз;

– спрямовувати відповідні кошти на будівництво або благоустрій соціально-побутових об'єктів;

– відкривати рахунки, в тому числі валютні, в установах банків України.

Контроль за фінансово-господарською діяльністю ПНЗ, здійснюється відповідники державними органами, засновником, а також уповноваженими ними особами.

Майно ПНЗ складають основні фонди та інші матеріальні цінності, що належать йому на правах оперативного управління, власності або повного господарського відання відповідно до чинного законодавства, рішення про заснування, статуту та укладених закладом угод.

ПНЗ безкоштовно користується земельними ділянками, на яких він розташований, несе відповідальність за раціональне використання і відновлення природних ресурсів.

ПНЗ може у встановленому порядку одержувати право на зовнішньоекономічну діяльність та укладати угоди.

Навчальне обладнання, приладдя, що надходять із-за кордону для ПНЗ, звільняються від ввізного мита та митних зборів.

Питання для контролю

1. Зазначте, у чому полягає різниця між комплексним (загальним) і профільним (спеціальним) позашкільним навчальним закладом.
2. Дайте визначення поняття «позашкільний навчальний заклад (ПНЗ)».
3. Вкажіть види творчих об'єднань школярів, які функціонують у ПНЗ.
4. Зазначте організаційно-педагогічні основи діяльності ПНЗ.
5. Розкрийте суть фінансово-господарської діяльності ПНЗ.

Тема 3. Теоретичні аспекти організації гурткової роботи у позашкільному навчальному закладі

План

1. Організація навчально-виховного процесу у позашкільному навчальному закладі.
2. Роль позашкільних закладів у соціалізації дітей та підлітків.
3. Гурткова робота як вагомий чинник розвитку особистості учня.
4. Роль гурткової роботи у розвитку творчих здібностей школярів.

1. Організація навчально-виховного процесу у позашкільному навчальному закладі

Позашкільні заклади освіти організують навчально-виховний процес у різновікових і різностатевих учнівських об'єднаннях, використовують при цьому різноманітні форми і методи групової, індивідуальної і масової роботи; реалізують зміст позашкільної освіти та виховання впровадженням гнучких програм і навчальних планів відповідно до 3-х рівнів навчання (початкового, базового і вищого), що відрізняє ці типи закладів від інших соціокультурних і виховних структур.

Позашкільний навчальний заклад організовує роботу з дітьми та юнацтвом на принципі добровільності вибору типів закладів, вибору діяльності за інтересами. До навчання у позашкільному навчальному закладі залучаються вихованці, учні (студенти) в основному віком від 5 до 18 років.

Головними завданнями ПНЗ є:

- реалізація державної політики в галузі освіти;
- створення умов для гармонійного розвитку особистості, задоволення потреб дітей і підлітків у додатковій освіті, організація їх дозвілля;
- виявлення, розвиток і підтримка юних талантів і обдарувань, стимулювання творчого самовдосконалення дітей і юнацтва;
- формування у дітей та юнацтва національної самосвідомості, активної громадської позиції;
- задоволення потреб учнівської молоді у професійному самовизначенні, відповідно до її інтересів і здібностей.

Педагогічний процес в ПНЗ будується з урахуванням характеру і змісту інтересів дітей, які достатньо стабільні у старшокласників, вибіркові і диференційовані у підлітків, мінливі у молодших школярів. Неспівпадання інтересів дітей зі змістом занять недопустимо для позашкільної педагогіки. Слід враховувати особливості захоплень сучасних школярів: вони одночасно цікавляться багатьма видами творчості, часто змінюють свої захоплення перш, ніж визначать свої нахили. Тому необхідно забезпечити доцільне співвідношення масових, групових та індивідуальних форм позашкільної роботи, їх організаційну єдність, наступність і взаємодію.

Для ПНЗ характерні дві основні функції педагогічного процесу:

- 1) *початкова*, спрямована на задоволення інтересу школяра до певного виду діяльності;
- 2) *основна*, в результаті якої учень формується як особистість.

Позашкільний навчальний заклад працює за річним планом роботи, розробляє та затверджує програму реалізації головних напрямів діяльності з урахуванням інтересів дітей та юнацтва. Вище згаданий заклад організовує роботу з учнями протягом календарного року. Навчальний рік у позашкільному навчальному закладі розпочинається, як правило, 10 вересня поточного року і закінчується 26 травня наступного року. Набір учнів в заклад проводиться як на безконкурсній основі, так і за конкурсом.

Навчально-виховний процес у позашкільному навчальному закладі здійснюється диференційовано, відповідно до індивідуальних можливостей дітей та з урахуванням їх вікових особливостей.

Відповідно до рівня класифікації визначається мета і перспективи діяльності творчого об'єднання, його чисельний склад, кількість годин для опанування програми.

Зміст роботи творчих об'єднань визначається навчальними планами і програмами як авторськими, так і рекомендованими Міністерства освіти або іншими центральними органами державної виконавчої влади, які мають позашкільні навчальні заклади.

Авторські програми затверджуються педагогічною радою ПНЗ та узгоджуються з державними органами управління освітою. Програма може бути однопрофільною, комплексною, наскрізною і передбачати навчання учнів індивідуальне, в групах, об'єднаннях.

Залежно від специфіки діяльності ПНЗ, відповідного рівня творчого об'єднання навчання учнів може вестися за програмами від одного місяця до кількох років.

Програмами може бути передбачена індивідуальна робота з обдарованими дітьми, дітьми-інвалідами, в тому числі за місцем проживання.

Чисельний склад творчих об'єднань за інтересами встановлюється директором позашкільного навчального закладу згідно з нормативами їх наповнюваності, навчальними планами і програмами.

Педагогічний колектив позашкільного навчального закладу працює відповідно до розкладу занять, затвердженого директором.

ПНЗ може організовувати роботу своїх творчих об'єднань у приміщеннях загальноосвітніх шкіл, ПТНЗ, МНВК, підприємств, організацій, вищих навчальних закладів, наукових установ, за місцем проживання дітей (від домоуправлінь) відповідно до укладених угод із зазначеними закладами.

З метою розвитку і підтримки стійких інтересів учнів, їх обдаровань і самовизначення щодо майбутньої професії позашкільний навчальний заклад може проводити роботу спільно з науково-дослідницькими, творчими організаціями, вищими навчальними закладами, створювати лабораторії для творчої експериментальної, науково-дослідницької роботи.

ПНЗ може бути творчою лабораторією, базою ліцею, гімназії, коледжу в роботі з обдарованими дітьми.

Кожному ПНЗ характерні загальні педагогічні *умови підвищення ефективності навчально-виховного процесу*, до яких відносяться:

- а) педагогічна цілеспрямованість всіх навчальних та виховних дій;
- б) єдність засобів впливу;

в) спрямованість на здійснення національного, трудового та естетичного виховання у колективі;

г) організація діяльності – від вивчення інтересів дітей до досягнення ближніх, середніх та дальніх педагогічних цілей колективу;

д) проведення занять таким чином, щоб кожний гуртківець пройшов шлях від елементарної виконавської до справжньої творчої діяльності.

Щоб здійснення навчальних і виховних цілей підвищувало інтерес до творчої діяльності, керівнику гуртка необхідно знати, яким чином школяр реагує на вплив зовнішніх факторів, а саме: увагу зі сторони педагога, заохочення, глузування товаришів тощо. Керівнику гуртка необхідно знати: які відносини учня з колективом, впевнений чи не впевнений він у собі, уважний чи розсіяним, спокійний чи збуджений, працює енергійно чи мляво, проявляє допитливість чи байдужість до роботи.

У кожному з таких випадків педагог повинен, вирішити: потрібно діяти швидко чи застосувати відстрочений вплив, поступати суворо чи м'яко, застосувати тверду вимогу чи звернутися до учня з проханням, допомогти йому чи надати можливість власними силами виконати роботу.

Тому керівникам гуртків слід вивчати особистість учня, дотримуючись при цьому таких основних правил:

1. Вивчати учнів необхідно як в період набору, так і на заняттях гуртків.
2. Вивчаючи гуртківця, необхідно враховувати не лише характеристики класного керівника, але й характеристики членів колективу гуртка.
3. Вивчення організовувати так, щоб у школяра виникало бажання розкрити свою індивідуальність.
4. При складанні програми вивчення школярів необхідно прогнозувати педагогічні заходи.

З метою вивчення членів колективу гуртка також використовуються спеціальні анкети, приводяться індивідуальні і групові бесіди, вивчаються фактори, які впливають на вибір профілю гуртка.

Наводимо *приблизну схему вивчення особистості гуртківця:*

1. П.І.П. гуртківця, вік, клас, домашня адреса.
2. Стосунки у сім'ї.
3. Успішність у школі.
4. Тип темпераменту, особливості характеру.
5. Захоплення.
6. Ставлення до керівника і колективу гуртка.
7. Сформованість знань, умінь та навичок за профілем роботи гуртка.
8. Уміння організовувати робоче місце.
9. Характер діяльності: репродуктивний, репродуктивно-пошуковий, творчий.
10. Професійна спрямованість.

2. Роль позашкільних закладів у соціалізації дітей та підлітків

Сучасна наука розвивається у напрямку організації життєтворчості людини, тому сьогодні особливого значення набувають не тільки дидактичні аспекти освіти, але й проблеми особистісного розвитку, становлення, соціальної адаптації дитини та підлітка, засвоєння ними культурних норм, соціальних ролей, притаманних даному суспільству. Вирішення таких проблем здійснюється в процесі соціалізації особистості.

Соціалізація реалізується у таких головних сферах як діяльність, спілкування та самопізнання. Процес соціалізації може проходити як стихійно, під впливом неорганізованих факторів соціального середовища, так і цілеспрямовано з використанням різних засобів. Серед головних факторів, які безпосередньо впливають на становлення особистості, вчені називають мікрофактори: сім'я, дошкільна дитяча установа, школа, позашкільне середовище тощо. Мікрофактори створюють мікроклімат, що стихійно та цілеспрямовано впливає на соціальний розвиток особистості. В такому разі сім'ю, дитячі дошкільні установи, позашкільні заклади та школу називають інститутами соціалізації.

Підкреслюючи ефективність педагогічного впливу інститутів соціалізації, треба сказати, що:

– інститут сім'ї, що є найважливішим фактором соціалізації дитини, не завжди розглядає процес формування особистості як педагогічно організований, тобто він не має чіткої виховної мети, проходить під впливом нестабільних емоційно-психічних або фізичних станів батьків або асоціальних зразків поведінки;

– інститут освіти (дошкільні дитячі заклади, школа, вищі навчальні заклади) у зв'язку з економічно нестійкою ситуацією в суспільстві не завжди виконує свої соціально-педагогічні функції; він найчастіше сьогодні орієнтований на процес передачі знань, умінь, навичок. І хоча існує багато теоретичного та практичного матеріалу, присвяченого виховній роботі в школі, у сучасних вчителів часто не має сил, часу та бажання на їх втілення у життя. Таким чином, соціальне виховання в сучасних закладах освіти не завжди здійснюється на належному рівні. Слід відзначити також жорстко регламентований нормативний характер діяльності інститутів середніх загальноосвітніх навчальних закладів, обмежену можливість здійснення індивідуального підходу до соціального виховання, недостатнє урахування інтересів дитини. Завдяки цьому ефективність соціально-педагогічної діяльності інститутів освіти значно знижується;

– неформальні дитячі об'єднання, не завжди мають позитивне соціальне навантаження;

– такі інститути соціалізації як позашкільні заклади (центри позашкільної освіти, палаци дитячої творчості, клуби за інтересами тощо) орієнтовані на соціальне виховання, формування гармонійно розвинутої, соціально адаптованої особистості, що має високий рівень самореалізації у суспільстві.

Виходячи з цього, ми будемо розглядати систему соціального виховання позашкільних закладів як один з важливих компонентів загальної системи соціального виховання дітей та молоді.

У соціально-педагогічному процесі позашкільного закладу крім соціального виховання, самореалізації та адаптації мають місце такі механізми соціалізації, як ідентифікація та інтеріоризація. Нагадаємо, що *ідентифікація* –

процес ототожнювання індивідом себе з іншою людиною, групою, колективом, який допомагає йому в оволодінні різними видами діяльності. В позашкільному педагогічному процесі, який базується на цікавому, емоційно забарвленому, активному спілкуванні, відбувається залучення індивіда до певної соціальної групи, яка допомагає засвоїти важливі зразки позитивної поведінки. Найбільш ефективно здійснюється процес ідентифікації, заснований на спільній творчій діяльності в групі, що має певні позитивні традиції.

Інтеріоризація – засвоєння індивідом напрацьованих суспільством норм, цінностей, стереотипів, що супроводжується внеском особистісного творчого компоненту. В соціально-педагогічному процесі позашкільного закладу створюються умови, які сприяють такому засвоєнню та стимулюють індивіда до творчої самореалізації. Індивід в цьому процесі не тільки засвоює норми, правила, стереотипи поведінки, але й творче змінює культурні традиції суспільства.

Позашкільні заклади належать до тих закладів, які проводять роботу у вільний від шкільних занять час.

Дозвілля школярів – це сфера, у якій особливо яскраво та повнокровно розкриваються їх природні потреби в свободі та незалежності, активній діяльності та самовираженні. В умовах дозвілля створюються неформальні колективи, що дають дітям і підліткам можливість виступати у нових соціальних амплуа, займати ролі, що відрізняються від навчальної та позанавчальної діяльності. Дозвілля – особлива соціальна сфера, де діти задовольняють потреби в самоперевірці, самооцінці свого “Я”. Це зона активного спілкування, що задовольняє особисті інтереси, потреби в контактах. Такі форми дозвілля як заняття в гуртках, клубах, колективні ігри та розваги – прекрасна сфера розвитку товаришування, психологічної сумісності школярів. Але за даними багатьох дослідників не усі школярі задовольняють свої потреби в свободі та незалежності в активній діяльності та самовираженні, що має позитивний характер. Деякі учні не вміють розподіляти свій вільний час,

прагнуть примітивно проводити дозвілля, яке вибирають під впливом неорганізованих, часто негативно спрямованих факторів.

Головна мета соціально-педагогічної діяльності позашкільних закладів – сформулювати ставлення до дозвілля як до часу для самовдосконалення, саморозвитку, навчити учнів розумно проводити вільний час, створити умови для самостійної, творчої, соціально значимої діяльності школярів. У зв'язку зі специфічною метою ми можемо говорити про специфіку позашкільної соціальної педагогіки, яка має свої задачі, принципи, зміст, методи та організаційні форми роботи.

Діяльність позашкільних закладів будується на сприятливому психологічному ґрунті – бажанні дітей брати участь в ній, і є особистозначимою. Завдяки зв'язкам позашкільного закладу з іншими закладами освіти і виховання, сім'єю та іншими інститутами соціалізації діяльність учнів стає також соціальнозначимою. Для позашкільних закладів характерні дві головні функції педагогічного процесу: початкова, що спрямована на задоволення інтересу школяра до відповідного виду діяльності (особистозначима), та основна, в результаті якої школяр формується як соціальна особистість (соціальнозначима). Така двоякість педагогічного процесу визначається його динамічною природою: педагогічний процес позашкільного закладу – це завжди рух від виховання з боку педагога через самовиховання особистості дитини до пробудження її соціальної свідомості та перетворення нею мікросоціуму. Саме тому в позашкільному закладі таке велике значення приділяється самостійній роботі, самонавчанню, самоконтролю вихованця. Кожний педагог-позашкільник вносить у методичну роботу щось своє, пов'язане зі своєю творчою індивідуальністю, захопленнями, досвідом, а також досвідом та інтересами дітей, надає їм можливість для проявлення ініціативності і творчості, особистої самостійності та організованості. Для педагога позашкільного закладу захоплення дитини – це ключ до виховання її творчої особистості.

Педагогічний процес позашкільного закладу – процес динамічний, який базується на інтересах дітей, вихованців, педагогів, сім'ї та школи, що проходить під час дозвілля, в максимально комфортних психологічних умовах взаємовідносин.

Рівень дозвіллевої діяльності учнів в педагогічному процесі позашкільного закладу можна співвіднести зі стадіями соціалізації. На першому рівні відбувається засвоєння учнями норм та цінностей мікросоціуму (гуртка, студії чи іншого творчого об'єднання) та інших пов'язаних з ним інститутів соціалізації. На другому – відбувається втілення учнями засвоєного досвіду при пошуках свого місця в соціумі. І на третьому – зміна, перетворення власної особистості та оточення, при внесенні особистісного досвіду в культурні традиції мікросоціуму. Очевидно, що активність, самостійність, комунікативність, творчі навички та уміння дітей та підлітків підвищуються від першого рівня до третього, зростає також соціальна значущість особистості.

Умови, які забезпечують розвиток соціальної, творчої особистості:

1. *Творчий характер педагогічного процесу.* Вся навчально-творча діяльність у позашкільному закладі будується за принципом: не діти для програми, а програми для дітей. Діяльність педагога при цьому спрямована на пробудження дослідницької активності дітей не заради їх одностороннього вдосконалення в певній галузі знань, а навпаки, поглиблення цих знань супроводжується розвитком інтересу до інших напрямків науки, техніки, мистецтва, широкої всебічної культури.

2. *Пріоритет виховання.* Передбачає повноту інтелектуального життя і духовну єдність, які полягають у випробуванні якомога більшої кількості почуттів (естетичних, гуманних, дружніх), утвердженням в колективі поваги, гідності, справедливості у взаєминах між особистостями.

3. *Взаємодія зі школою, сім'єю та громадськістю.* Особистість усвідомлює себе духовно зрілою, якщо постійно відчуває на собі увагу не тільки виховних інститутів, але й оточуючого соціуму (місцевої влади, громадських організацій, людей, які мешкають поруч з нею та ін.). Особистість

були враховані, щоб були відчутними, щоб конкретні цілі при рості свідомості та уміння удосконалюватись.

Загальна мета діяльності позашкільного закладу має складну систему зв'язків. Вона будується відповідно до інтересів гуртківців, їх особистісних цільових установок, враховуючи загальнодержавні, культурно-освітні цілі, вона пов'язана з метою шкільного педагогічного процесу, сімейного виховання. На формування мети діяльності позашкільного закладу впливає також багато інших не менш важливих факторів: наявність матеріально-технічного забезпечення, підбір спеціалістів та багато іншого.

Цільова установка педагогічного процесу позашкільного закладу – як охопити дітей творчою діяльністю, створити їм максимальні умови для всебічного самовияву та самоствердження на базі знань, отриманих у школі.

Педагогічний процес позашкільного закладу має складну психологічну природу, його особливістю є наявність глибоких емоційно-інтелектуальних компонентів соціально-пізнавального інтересу, що стимулюють всі без винятку психічні процеси: творчі здібності, уяву, мислення, чутливість, уважність до людських взаємовідносин та ін.

Відбір змісту діяльності позашкільного закладу має ряд етапів. Перший з них, коли більшість дітей ще не проявляє певної зацікавленості до будь-якої галузі знань, і педагогу необхідно викликати початковий інтерес до однієї з них, навчити активному спілкуванню, само прояву. Другий, коли у підлітка є інтерес до відповідної області знань, навички, спілкування, самопрояву, але вони не стійкі і мета педагога закріпити їх. І третій, коли у школяра вже спостерігається яскраво виражений соціально-пізнавальний інтерес, високий рівень цілеспрямованої активності і педагогу необхідно закріплювати, заглиблювати, пов'язувати з вибором майбутньої професії, створювати умови для самовираження дитини, демонстрування нею соціальних зразків поведінки.

У своїй практичній діяльності сучасні позашкільні заклади враховують інтереси дітей та суспільні інтереси, визначаючи напрямки своєї діяльності.

3. Гурткова робота як вагомий чинник розвитку особистості учня

В умовах демократизації суспільства, переходу до ринкових відносин відбуваються значні зміни у суспільній свідомості, а також вагомого значення набуває погляд на особистість з позиції культурно-освітніх, інформаційних, дозвілєво-розважальні послуг.

Позашкільна освіта створює сприятливі умови для самореалізації і розвитку кожної дитини, врахування індивідуальних запитів й інтересів, стимулювання внутрішньої потреби дитини у формуванні її духовного світу.

Робота у гуртку охоплює всю освітньо-виховну роботу в позаурочний час і спрямована вона на реалізацію потреб особистості у творчій самостійній діяльності за інтересами, стимулювання її творчого самовдосконалення, задоволення потреб дітей і молоді у професійному самовизначенні відповідно до здібностей.

Гурткова робота – це найоптимальніший майданчик для розвитку внутрішніх сил дитини, джерело її особистісного самовираження і самовдосконалення.

Головною метою гурткової роботи є: створення умов для творчого, інтелектуального, духовного та фізичного розвитку дітей та учнівської молоді у вільний від навчання час, підготовка до майбутнього життя в умовах переходу до ринкової економіки, задоволення їх освітніх потреб.

У багатьох навчальних та позанавчальних закладах створені гуртки, в яких діти ознайомлюються з найкращими традиціями народного мистецтва: вишивки, в'язання спицями, гачком, ткацтва, різьби і розпису по дереву тощо.

Гурткова робота покликана формувати у підростаючого покоління зацікавлення різноманітними професіями, стимулювати пізнання історії рідного краю, народної творчості.

Характерною особливістю гурткової роботи є те, що вона здійснюється на принципі добровільності. Функціонування гуртків є багатограним, різнобічним за своєю тематикою. Учні можуть добровільно вибирати той вид діяльності, який найбільш повно задовольняє їх потреби. Гурткова робота

також сприяє розвитку естетичних та художніх смаків учнів, поглиблює їх знання, розвиває їхні творчі здібності, виховує почуття краси.

Розвиток творчого мислення школярів, їхньої пізнавальної активності, прагнення до пошуків, цікавих досліджень – одна з важливих проблем оптимізації навчально-виховної роботи у позашкільних навчальних закладах.

Добре спланована гурткова робота аж ніяк не перевантажує учнів. Навпаки, вона значно полегшує сприйняття та засвоєння матеріалу, допомагає учням працювати за покликанням.

Цінність гурткової роботи полягає в тому, що вона, в певною мірою, вирішує проблему організації вільного часу та дозвілля школярів, задовольняє їх різноманітні інтереси, сприяє ознайомленню з різноманітними видами людської діяльності.

На гуртку педагог має змогу глибше пізнати особистість кожного учня, допомогти йому самовизначитись. Робота гуртка, зокрема в'язання гачком, нерозривно пов'язана з навчально-виховним процесом, що здійснюється на уроках з обслуговуючих видів праці у школі і ґрунтується на знаннях і навичках, набутих учнями на заняттях. Робота у гуртку створює умови для практичного застосування одержаних школярами знань при виготовленні різноманітних виробів. Характерною особистістю гурткової роботи з різних видів декоративно-ужиткового мистецтва є те, що вона дозволяє краще враховувати прагнення кожної дитини.

Найбільшою небезпекою є використання останнім часом культури з метою збагачення. Культура з духовної цінності перетворюється в товар. Набула поширення масова міщанська культура. Є небезпека втратити найбільш суттєве і необхідне: непідробний інтерес до старовини, народних традицій, пристойних стосунків, зрештою, найвищої цінності – до людини.

Позашкільний навчальний заклад не може захистити дітей від негативного впливу середовища, але в змозі перетворитись у культурно-духовний центр, здатний удосконалювати життя в мікросоціумі.

У розв'язанні цих завдань незаперечна перевага надається гуртковій роботі. Утвердивши себе повноцінною ланкою в системі безперервного навчально-виховного процесу, вона покликана реагувати на зміни в соціальному середовищі, надавати дітям можливості виходити за межі звичайного в житті, культурі, природі, науці, економіці.

Робота гуртка у позашкільному навчальному закладі базується на принципах навчання і виховання. Разом з тим, при організації різних видів позаурочної роботи необхідно врахувати специфічні принципи, зокрема:

- добровільність у виборі учнями тих чи інших форм і конкретного змісту гурткової роботи з врахуванням їхніх особистих інтересів;
- масовість позакласної роботи;
- опора на самостійність, індивідуальність та ініціативу учнів у створенні різних гуртків і в проведенні масових позакласних заходів;
- суспільно-корисна спрямованість і творчий характер різних видів позакласної роботи.

На гурткових заняттях відбувається процес формування в учнів таких найважливіших характеристик повноцінної людської діяльності, як:

- позитивне ставлення до свого життя завдяки реалізації себе як особистості в улюбленій діяльності;
- соціальна відповідальність, яка виявляється у турботі про добробут близьких і далеких людей;
- культурна діяльність на дозвіллі;
- прагнення до безперервного духовно-творчого самовдосконалення.

Цілеспрямоване поєднання шкільної і позашкільної стратегії – запорука повноцінного виховання особистості й тому має велике майбутнє.

Співробітництво, взаємодія школи і позашкільних навчальних закладів має важливу закономірність: творча діяльність, якою дитина займається у позашкільному закладі, стимулює її пізнавальну активність у школі.

Позакласна робота за логікою належить до неформальної додаткової освіти та виховання. Однак по суті своїй вона є найдійовіша і найвпливовіша на

формування прагнення; вміння безперервно й усвідомлено здійснювати духовне самовдосконалення, саморозвиток. Свобода і можливість вибору улюблених занять у позакласній роботі з метою задоволення своїх захоплень впливають на характер самоорганізації усієї подальшої життєдіяльності дитини, на її базисну професійну підготовку і компетентність, допомагають відшукати власну модель майбутньої професійної діяльності, безпомилково „приміряти” її до своїх можливостей, свого характеру, визначати гідне місце в житті, повноцінно реалізувати творчі можливості.

Головна особливість педагогічного процесу на гуртку полягає в тому, що він будується на взаємній співтворчості педагогів і дітей, на їх духовній спільності, на визнанні самоцінності особистості дитини, на взаємодопомозі та взаємній зацікавленості у спільному успіху та результаті діяльності.

Співтворчість можлива лише за сприятливих міжособистих стосунків, духовного психологічного комфорту. В атмосфері внутрішньої скутості і напруги кожен духовно бідніший, примітивніший, ніж є насправді.

Тому важливим завданням реалізації навчально-виховного процесу у гуртку є створення таких психолого-педагогічних умов, за яких учень з першого дня перебування, зміг би реалізувати хоча б мінімум очікувань. Тоді його позитивне ставлення до цього середовища буде закріплене якісно новими враженнями, зближенням із чимось важливим і значним, незвичайним, виявленням ініціативи.

На заняттях гуртка учень не просто відтворює те, що засвоює, (наприклад, культуру чи соціальний досвід), завдяки своїй унікальності і неповторності він їх розвиває, доповнює і вдосконалює. Саме в цьому полягає закон творчості поведінки, який будується на заохоченні максимального творчого самовиявлення дитини, багатстві вражень, створенні спеціально передбачених і організованих оптимальних стосунків, які є джерелом продуктивної творчої діяльності та дитячої спільності.

Оптимальне функціонування гуртка забезпечується здатністю і вмінням його організаторів „притягувати талантом”, залучати учнів до власної системи

цінностей, насичувати педагогічний процес такою творчою роботою, яка має велике духовне і соціальне значення.

Таким чином, навально-виховний процес у гуртку залежить від складу його вихованців і характеру взаємин між ними. Він відповідає терміну „творчий процес”, оскільки будується на пізнанні внутрішнього світу дитини в умовах максимальної емоційної зручності, значних і систематичних творчих зусиль. Учень у такому процесі виявляє свої кращі риси характеру, свідомо керує власними почуттями й бажаннями, робить їх відповідними ситуації. В одних випадках це може виявлятися у самостримуванні (умінні тримати себе в руках), в інших – у самоактивізації (вмінні долати в собі негативні емоції, стан бездіяльності, страху).

Ефективність формування і розвитку творчих здібностей в учнів на гуртку залежить від вміння керівника організувати творчу діяльність школярів. Якщо завдання для дітей будуть доступними, то їм буде працювати легко і цікаво. Складність їх повинна бути узгоджено з кожним „кроком” творчого розвитку учня.

Гурткова робота здатна перенести дитину у світ творчості, прилучити до скарбів художньої культури. Безпосередність сприйняття навколишнього світу, образність мислення, несподівані асоціації та аналогії роблять цікавою і самобутньою дитячу творчість.

Саме на заняттях гуртка керівники мають великі можливості створення оптимального середовища для формування творчої уяви і самостійності учнів, розвитку традиційної культури, збереження народної спадщини та передачі її наступним поколінням.

4. Роль гурткової роботи у розвитку творчих здібностей школярів

Одна з основних умов розвитку творчої особистості – взаємодія між зовнішніми і внутрішніми чинниками, між генетичною обумовленістю творчої обдарованості й умовами, які пропонує навколишнє середовище. Якщо високий творчий потенціал має відповідні умови, то він піднімається на ще вищий

рівень; у разі менших можливостей, розбудити творчість можна завдяки використанню відповідних навчально-виховних засобів і методів.

Проблема розвитку творчих здібностей учнів була і залишається однією з найбільш актуальних у педагогічній теорії і практиці. Дбаючи про розвиток творчих здібностей у школярів, залучаючи їх до творчої праці ми створюємо необхідні умови для розвитку всіх без винятку психічних якостей учнів. Творча діяльність школяра разом з тим благотворно позначається на його фізичному і естетичному розвитку. Залучення учнів для творчої діяльності різних форм позакласних занять розкриває перед ними горизонти людських можливостей і сприяє правильному визначенню свого місця на широкому полі власних умінь та здібностей.

Відбувається це з тієї причини, що в творчості людина реалізує в усій повноті свої знання, уміння та здібності, а отже отримавши можливості випробувати себе в різних видах діяльності, наочно переконуються в наявному арсеналі знань, умінь та здібностей і цим самим адекватно оцінює свої можливості, що безумовно сприяє в майбутньому правильному вибору професії.

Розвиток творчих здібностей учнів, залучення їх до творчої діяльності саме у позаурочний час в деякій мірі уберігає школярів від моральної деградації. Адже не секрет, що підлітки, які позбавленні можливості самовираження, більш схильні до правопорушень.

У наш складний час саме життя диктує нові форми гурткової роботи: це насамперед створення ігрових ситуацій. Саме у грі, яка завжди вимагає творчості і невимушеності, захоплює учня і дає простір для розвитку фантазії, учень реалізує свої природні можливості.

Творчість учнів – це глибоко своєрідна сфера їхнього духовного життя, самовираження, самоутвердження, в якому яскраво розкривається індивідуальна самобутність кожної дитини. Цю самобутність неможливо охопити якими-небудь правилами єдиними обов'язками.

Розглядаючи питання про здібності, оперуємо такими філософськими категоріями, як “можливість” і “дійсність”.

Здібність – це можливість, а досягнутий рівень майстерності в цій або іншій справі - це дійсність. Тільки у процесі навчання техніки вишивання чи навчання рисунку та живопису можна з'ясувати чи є в того, хто навчається здібності. Здібності – це індивідуально-психологічні особливості конкретної людини, завдяки яким успішно виконується та чи інша продуктивна творча діяльність.

Глибоке і всебічне пізнання законів творчості слід починати з вивчення розумного розвитку, причин і можливостей встановлення художніх здібностей учня.

Надзвичайно важливо, щоб учень, у якого виявлено художній хист мав можливість його розвивати, мав умови для формування художніх здібностей. Адже саме соціальні умови на основі природних даних формують художній талант.

Позакласна та позаурочна робота, як система навчально-виховного процесу, що продовжує виховання учнів інтересу до різноманітних професій, історії народної творчості, видів діяльності. У процесі роботи учні знайомляться з кращими традиціями народного мистецтва - вишивкою, ткацтвом, плетінням.

А звідси можна сказати, що творчість – це діяльність людини в результаті якої створюються нові матеріали і духовні цінності. Головною діючою особою у гуртковій роботі є учень, як індивідуальність, як потенційний творець власних цінностей.

Гурткова робота пов'язана здебільшого з навчально-виховним процесом, що здійснюється на уроках і ґрунтуються на знаннях і навичках, набутих під час навчальних занять, оскільки гурткова робота не обмежується вимогами програми, не є конкретизована у змісті, то це сприяє урізноманітненню видів роботи під час роботи гуртка, заглиблює у різні види мистецтва, поєднання різних технік виконання того чи іншого виду роботи.

Творча діяльність школярів у гуртковій роботі сприяє формуванню у них певного відношення до навколишньої дійсності. Адже, відомо, що у людини яка не займається творчою діяльністю, виробляється прихильність до загальноприйнятих поглядів і думок.

Ефективність формування і розвитку творчих здібностей у гуртковій роботі у більшості залежить від вміння керівника організувати творчу діяльність школярів, якщо завдання для учнів будуть доступними, то їм буде працювати легко і цікаво. Складність їх повинна бути узгоджено з кожним “кроком” творчого розвитку школяра.

Особливе значення для розвитку творчих здібностей учнів має відвідування художніх музеїв, майстерень художників, виставок дитячої творчості, перегляд кінофільмів про видатних майстрів.

Отже, у вихованні почуттів і творчого розвитку особистості гурток відіграє незамінну роль. Гурткова робота здатна перенести маленьку людину у світ творчості, в якійсь мірі прилучити до скарбів художньої культури. Вона може принести першу творчу радість, а радість творчості – одна з найбільших радостей на землі, перемоги над собою, утвердження особи у світі розмаїття фарб, звуків, етичних почуттів.

Питання для контролю

1. Зазначте, як працює позашкільний навчальний заклад.
2. Назвіть умови, які забезпечують розвиток соціальної, творчої особистості
3. Вкажіть, у чому полягає цінність гурткової роботи.
4. Розкрийте роль гурткової роботи у розвитку творчих здібностей школярів

Тема 4. Керівництво художньо-прикладною діяльністю школярів

План

1. Вимоги до педагогів, які забезпечують учням можливість займатися художньо-прикладною та технічною творчістю.
2. Завдання і обов'язки керівника гуртка.
3. Підготовка педагогічних кадрів для ПНЗ. Педагогічна майстерність та показники педагогічного такту керівників гуртків.

1. Вимоги до педагогів, які забезпечують учням можливість займатися художньо-прикладною та технічною творчістю

Для успішного і якісного функціонування художньо-трудової діяльності школярів основним фактором є особистість педагога-керівника. Творча активність учнів знаходиться в прямій залежності від психолого-педагогічної, методичної і спеціальної підготовки керівника гуртка, його особистих якостей. Якщо керівник гуртка ініціативний, грамотний педагог, який здатний прищепити вихованцям любов до народного мистецтва, до творчої художньої праці, виступає захисником і проповідником народних традицій, має розвинуті художньо-творчі здібності, є добрим спеціалістом - майстром золоті руки, то під його керівництвом учні із захопленням займаються художньо-прикладною творчістю.

До керівника гуртка поряд з відомими і достатньо розробленими анатомо-фізіологічними, загальнопедагогічними та іншими вимогами ставляться і спеціальні. В якості критеріїв практичної підготовленості до розв'язання проблем трудового виховання учнів в процесі занять художньою та технічною творчістю виступають наступні вимоги:

- вміння формулювати цілі трудового виховання і навчання учнів відповідно до вікових закономірностей розвитку;
- творчо застосовувати зміст, форми, методи та інші педагогічні засоби, забезпечуючи їх наступність і цілеспрямованість;
- видозмінювати форми, методи і прийоми по степені художньо-трудового розвитку учнів, при переході до розв'язання нових навчально-виховних завдань;

- прищеплювати вихованцям розуміння прекрасного в навколишній дійсності, любов до національної культури і народних традицій;
- формувати в гуртківців відповідні знання, вміння і навички, а також розвивати художні та творчі здібності;
- правильно оцінювати результати художньо-трудової діяльності учнів;
- створювати атмосферу творчості в учнівському колективі;
- цілеспрямовано проводити профорієнтаційну роботу;
- встановлювати правильні взаємини з колективом гуртка і з кожним вихованцем окремо;
- правильно розподіляти обов'язки з урахуванням здібностей, побажань, можливостей учнів;
- займатися педагогічною самоосвітою, підвищенням своєї педагогічної майстерності.

Необхідно пам'ятати, що від захопленості керівника гуртка, його фантазії, творчого пошуку, пристрасі, натхнення, незгасної працездатності залежить творча робота усього колективу гуртка. Щоб здійснення навчальних і виховних цілей підвищувало інтерес до творчої діяльності, керівнику гуртка необхідно *знати*:

- зміст типових програм гуртків;
- вимоги до удосконалення навчальних програм;
- вимоги до планування занять гуртка;
- вимоги до оцінки якості занять та виробів;
- вимоги до матеріально-технічної бази гуртка;
- правила безпечної праці при проведенні гурткових занять;
- форми і методи організації навчально-виховної роботи;
- вимоги до організації та проведення масових заходів: виставок, конкурсів, олімпіад, змагань, екскурсій тощо;

- передовий педагогічний досвід з питань організації гурткової роботи;
- форми і методи розвитку творчих здібностей учнів;
- способи стимулювання діяльності учнів на заняттях;
- форми організації профорієнтаційної роботи;
- психолого-педагогічні основи дитячої творчості;
- правила виконання ескізів, макетів;
- закономірність і послідовність побудови орнаментальних композицій;
- властивості і особливості обробки різних матеріалів;
- технологічну послідовність виготовлення виробів.

Керівник гуртка повинен *вміти*:

- проводити аналіз діючих та розробляти авторські програми для гуртків;
- планувати роботу гуртка;
- складати календарно-тематичні плани, плани-конспекти занять, план профорієнтаційної роботи тощо;
- вести документацію гуртка;
- проводити педагогічні дослідження й аналізувати роботи гуртка;
- творчо працювати з науково-методичною, мистецтвознавчою, довідковою літературою, здійснювати архівний пошук;
- застосовувати системний підхід до планування роботи над виробом;
- визначати технологічну послідовність виготовлення виробу;
- розробляти і виготовляти необхідні для проведення занять наочні посібники: малюнки, ескізи, плакати тощо;
- застосовувати різноманітні форми організації роботи учнів;
- організовувати виставки виробів учнів, творчі конкурси, змагання, олімпіади тощо;

- організовувати і проводити екскурсії до краєзнавчих музеїв, музеїв народного мистецтва, в майстерні народних художників і майстрів декоративно-ужиткового мистецтва, на художньо-промислові підприємства, організовувати зустрічі з відомими людьми;
- створювати творчий мікроклімат в колективі.

2. Завдання і обов'язки керівника гуртка

Керівник гуртка:

- здійснює організацію, підготовку та проведення науково-дослідної та виховної роботи з членами гуртка за певним профілем, дотримуючись відповідної програми, навчальних та виховних планів;
- вивчає передовий досвід у педагогічній практиці та науці і запроваджує його у своїй діяльності;
- аналізує та узагальнює власний досвід, здійснює його висвітлення на семінарах, конференціях, в пресі тощо;
- бере участь в організації та проведенні масових заходів: конкурсів, виставок, естафет, акцій тощо;
- домагається ефективності і результативності в своїй навчально-виховній діяльності;
- аналізує, вивчає, узагальнює та поширює досвід роботи керівників гуртків інших закладів;
- бере участь в розробці програм, методичних, аналітично-інформаційних, рекомендаційних матеріалів;
- дбає про престиж закладу, дотримання загальнолюдських моральних принципів;
- виконує вимоги охорони праці, техніки безпеки, виробничої санітарії та гігієни.

Керівник гуртка має право:

- ознайомлюватись з плануванням роботи відділу, закладу, брати участь в розробці планів, положень та умов масових заходів;

- вимагати від керівництва сприяння у створенні умов для належного проведення занять, практичних, дослідних робіт, масових заходів;
- на безпечні умови праці;
- на захист професійної честі та гідності;
- на щорічну відпустку відповідно до чинного законодавства;
- на підвищення кваліфікації, вільний вибір змісту, програм, форм навчання та установ, які здійснюють підвищення кваліфікації;
- на заохочення за високі результати праці відповідно до чинного законодавства.

Керівник гуртка несе відповідальність за:

- неналежне виконання або невиконання своїх посадових обов'язків, що передбачені посадовою інструкцією в межах, визначених чинним законодавством України про працю;
- правопорушення, скоєні в процесі здійснення своєї діяльності, в межах, визначених чинним адміністративним та цивільним законодавством України;
- завдання матеріальної шкоди в межах, визначених чинним цивільним законодавством та законодавством про працю України.

3. Підготовка педагогічних кадрів для ПНЗ. Педагогічна майстерність та показники педагогічного такту керівників гуртків.

Підготовка педагогічних кадрів для ПНЗ здійснюється у педагогічних навчальних закладах різних рівнів акредитації. Майбутні керівники гуртків здобувають знання з психолого-педагогічних дисциплін, отримують методичну, а також відповідну спеціальну підготовку на напрямом майбутньої діяльності.

Важливими показниками успішної діяльності керівника гуртка є педагогічна майстерність та педагогічний такт.

Педагогічну майстерність слід розглядати як синтез наукових і професійних знань, педагогічних вмінь і здібностей, як якість особистості педагога, серцевиною якого з творча активність.

Педагогічна діяльність керівника гуртка плідною є лише тоді, коли вона формує самостійну, активну і творчу навчальну-трудову діяльність учнів. У цьому важлива ознака і критерій педагогічної майстерності.

Основні правила вдосконалення педагогічної майстерності:

- вчіться читати по лицях учнів, намагайтеся побачити чого вони чекають від вас;
- частіше ставте себе на місце ваших вихованців, намагайтеся зрозуміти їх труднощі;
- заохочуйте навіть незначні намагання учнів думати і робити не за шаблоном, не за готовим рецептом, а оригінально, самостійно, творчо;
- допомагайте гуртківцям досягнути мети і ніколи не нав'язуйте свої думки;
- якомога частіше надавайте учням можливість відчувати радість успіху;
- не опікуйте учнів по дрібницях, довіряйте їм по великому рахунку;
- умійте пробачити вихованцям дрібні провини;
- намагайтеся завжди бути підтягнутими, охайними, акуратними не лише зовнішньо, але й внутрішньо;
- ні в якому разі не перетворюйте виховання у сухі, нудні, докучливі нотації;
- до всіх гуртківців, незалежно від симпатій, ставтеся з однаковою мірою вимогливості;
- ні одна провина, ні одне добре діло учнів не повинні проходити повз вашої уваги; вихованні повинні відчувати, що керівник гуртка все знає і все бачить;
- ніколи не забувайте відмітити намагання учня стати кращим;
- у взаєминах з учнем ніколи, навіть у найскладніших ситуаціях, не принижуйте його людської гідності;
- ні в якому випадку не наказуйте працюю;
- до серйозних покарань звертайтеся якомога рідше, намагайтеся обходитися без них;

- завжди підтримуйте бадьорий, життєрадісний стиль і тон в діяльності колективу гуртка;
- постійно вдосконалюйте педагогічну техніку: розподіл уваги, оперативне переключення об'єктів спостереження, управління власним станом, техніку мови тощо.

Педагогічна майстерність полягає в тому, щоб не йти однією, а усіма дорогами одночасно, а також шукати все нові і нові.

Особливо важливо керівнику гуртка у роботі з дітьми дотримуватися педагогічного такту, який впливає на цілі і мотиви навчання, характер їх творчої художньо-трудової діяльності.

Показники педагогічного такту керівника гуртка:

- натуральність і простота спілкування – без фамільярності та панібратства;
- довірливість – без потурання; прохання – без упрощування;
- рекомендації і поради – без нав'язування;
- вплив у формі пропозиції, поради, попередження, навіяння і вимоги – без придушення самостійності;
- серйозність тону – без різкого обсмикування;
- іронія і гумор – без глузування;
- вимогливість – без дріб'язкової причепливості;
- доброта і доброзичливість – без сентиментальності і загравання;
- наполегливість – без упирання;
- діловий тон – без роздратування і зайвої сухості;
- послідовність вимог – без коливань і відміни своїх рішень;
- швидкість орієнтування і прийняття рішень – без поспішливості, необачливості;
- увага до учнів – без зайвої опіки, без підкресленого спостереження за ними;
- спокійна врівноваженість і зосередженість, яка виключає байдужість і зайву емоційність.

Важливе місце на заняттях відводиться врахуванню впливу різноманітних зовнішніх факторів, а саме: як учень реагує на увагу зі сторони педагога, заохочення, глузування товаришів тощо. Педагогу необхідно знати які відносини учня з колективом, впевнений чи не впевнений він у собі, уважний чи розсіяний, спокійний чи збуджений, працює енергійно чи мляво, проявляє допитливість чи байдужість до роботи.

Отже, для того щоб успішно навчати і виховувати дітей, необхідно добре знати їх вікові та індивідуальні особливості. З цією метою використовуються спеціальні анкети, проводяться індивідуальні та групові бесіди тощо.

Педагогічна діяльність керівника гуртка є плідною лише тоді, коли вона формує самостійну активну і творчу навчально-трудова діяльність учнів. Тому, педагог повинен постійно слідкувати за навиками методичної і спеціальної літератури, вивчати їх і вносити зміни у свою роботу.

Питання для контролю

1. Перелічіть вимоги до педагогів, які забезпечують учням можливість займатися художньо-прикладною та технічною творчістю.
2. Назвіть обов'язки керівника гуртка.
3. Вкажіть де здійснюється підготовка педагогічних кадрів для ПНЗ.
4. Назвіть показники педагогічного такту керівників гуртків.

Тема 5. Навчально-матеріальна база для проведення занять з прикладної і технічної творчості

План

1. Ергономічний аналіз організації праці на робочих місцях.
2. Оснащення приміщень для гурткових занять.
3. Санітарно-гігієнічні умови праці гуртківців.

1. Ергономічний аналіз організації праці на робочих місцях

Велике значення в організації праці має середовище, яке визначає; інтенсивність і характер роботи, зміст зв'язку людини з предметами та змістом праці. Саме ці процеси розглядає наука ергономіка .

Ергономіка (від грец. *ergon* – робота, *nomos* – закон) – наука, що вивчає людину (або групу людей) і її (їх) діяльність в умовах виробництва з метою оптимізації знарядь, умов і процесу праці.

Головна завдання педагогічної ергономіки – вивчення закономірностей і способів пристосування матеріальних засобів і умов праці до особливостей навчально-виховної діяльності вчителя і пізнавально-трудової діяльності учнів з метою їх оптимізації. Практичними результатами вивчення педагогічної ергономіки повинно бути відповідне планування та інтер'єру шкільних приміщень, раціональне оснащення їх обладнанням, пристосуваннями для вчителя і учнів конструкцій предметів, навчального обладнання (прилади, моделі, макети, таблиці, інструменти, пристосування, верстатне обладнання тощо) та аудіовізуальних засобів навчання.

Важливе значення мають ергономічні вимоги до якості виробів які виготовляються школярами на практичних заняттях.

Формування практичних умінь, навичок і творчих здібностей кожного члена гуртка залежить від раціональної організації робочого місця, на якому сконцентровані основні елементи навчальне виробничого процесу.

Під **робочим місцем** розуміють обмежену зону навчальної майстерні, яка закріплена за окремим учнем, ланкою або бригадою для виконання одного завдання або операції.

Правильно організовувати робочі місця – це значить забезпечити його основним обладнанням, комплектом інструментів, пристосувань, технічною документацією, інвентарем. При цьому матеріально-технічні засоби і організаційно-технічне оснащення розташовують у зоні робочого місця відповідно до змісту виконуваної роботи і вимог до раціональних трудових прийомів.

Таким чином, *організація робочого місця* – це заходи по створенню умов, які сприяють формуванню практичних вмінь і творчих здібностей при повному використанні технічних можливостей обладнання.

Організовуючи робочі місця слід враховувати особливості технологічного процесу, форми і методи організації праці, вікові особливості учнів. У навчальній майстерні гуртківці, як правило, виконують індивідуальні вироби від початку до кінця, а це вимагає оснащення кожного робочого місця універсальними інструментами і обладнанням.

Матеріально-технічне обладнання робочого місця в навчальній майстерні забезпечується сукупністю таких *взаємопов'язаних елементів*:

- основного технологічного обладнання (інструментів, пристосувань, верстатів);
- допоміжного обладнання, що полегшує технологічні операції (пристосування і спеціальні інструменти);
- організаційного оснащення (робочі тумбочки, підставки для інструментів тощо).

Робочі місця в навчальній майстерні поділяються на ***індивідуальні і колективні***. Такий поділ робочих місць широко використовують в гуртковій роботі. На *індивідуальних робочих місцях* враховуються кількісні і якісні результати праці кожного гуртківця (підвищується персональна відповідальність за якість виконання робіт, за збереження і правильну експлуатацію обладнання). Але в навчальних майстернях виникає необхідність, під час виконання певних видів робіт, одночасного проведення

взаємопов'язаних трудових процесів. У такому випадку доцільним є використання колективної форми організації праці.

Колективне робоче місце – це те, на якому працюють два і більше учнів, об'єднані в ланки або бригади, які мають один спільний предмет праці і спільну зону обслуговування. Колективним робочим місцем для учнів може бути багатомісний столярний верстак, робоче місце для склеювання заготовок, робоче місце для опоряджувальних робіт тощо.

Загальні вимоги до організації робочих місць учнів:

- а) застосування раціональних прийомів праці;
- б) розподіл функцій між учнями з врахуванням їх індивідуальних особливостей;
- в) оптимальне використання обладнання і устаткування;
- г) дотримання принципу наступності між заняттями.

Керівник гуртка, в плані організації робочих місць, повинен:

- підготовляти робочі місця до занять (визначати завдання, забезпечувати обладнанням і технічною документацією, заготовляти півфабрикати (заготовки), ліквідовувати несправності);
- проводити періодичні огляди обладнання та поточний ремонт;
- забезпечувати робочі місця інструментами та оснащенням;
- проводити контроль за якістю виробів;
- забезпечувати підтримання порядку на робочих місцях.

В учнів необхідно формувати культуру праці, яка передбачає: уміння планувати свою і колективну роботу; економно витрачати матеріал; бережливо відноситися до інструментів і обладнання; грамотно читати креслення та ескізи; творчо розробляти орнаментальні композиції і створювати форми виробів; підтримувати у чистоті робоче місце; дотримуватися режиму праці і відпочинку; організовувати свою і колективну працю; виконувати завдання швидко, акуратно і якісно; застосовувати правильну робочу позу і прийоми роботи; дотримуватися правил безпечної праці, трудової та технологічної дисципліни.

2. Оснащення приміщень для гурткових занять

Одним із важливих моментів в організації праці гуртківців є планування, робочих місць, тобто доцільне просторове розташування у горизонтальній і вертикальній площинах взаємопов'язаних елементів устаткування (обладнання, пристосувань, інструментів тощо) на площині майстерні та створення оптимальних зон для забезпечення необхідних умов праці учнів. При плануванні робочих місць на кожного гуртківця відводиться не менше 6 м² площі при висоті приміщення 3,2 м. Ці норми передбачені правилами техніки безпеки та виробничої санітарії.

Відстань між робочими місцями учнів повинна становити 1,5 м. Світло повинно падати зліва. Верстати встановлюються на фундаменті, обладнуються запобіжними сітками та місцевим освітленням. Усе обладнання повинно знаходитися в полі зору керівника гуртка. На робочому місці учня не повинно бути предметів, які не використовуються в навчально-трудовій діяльності.

Щоб робочі місця відповідали віковим та індивідуальним особливостям учнів необхідно враховувати наступні вимоги:

1. Антропометричні вимоги – це правильно підібрані параметри і розміри обладнання, обумовлені особливостями тіла школяра, його розмірами, масою та ін.

2. Психофізіологічні вимоги – визначаються тим, як впливає характер праці (темп, ритм, монотонність) на нервово-психологічне навантаження учнів, а також як узгоджуються технічні характеристики інструментів, пристосувань і верстатів з можливостями зорових і слухових аналізаторів учнів.

3. Естетичні вимоги – визначаються тим, як учень сприймає форму і колір обладнання, інструментів, чи зручно ними працювати.

4. Гігієнічні вимоги – визначаються середовищем, в якому працюють учні (стан повітряного середовища, освітленість робочого місця, шум і вібрація тощо).

3. Санітарно-гігієнічні умови праці

До *санітарно-гігієнічних* умов праці в майстернях відносяться:

1. *Метеорологічні умови* (мікроклімат), які впливають на терморегуляцію – здатність організму регулювати температуру тіла залежно від навколишніх умов.

2. *Освітленість* передбачає правильний вибір джерела світла (природного, штучного, загального, місцевого, комбінованого), оптимальний рівень освітленості робочої поверхні, рівномірність освітленості, яскравість. Вимірюється в люксах (лк) за допомогою люксометра.

3. *Шум* – це сукупність звуків, які являють собою швидкі зміни тиску повітря і неприємно діють на організм школяра. Рівень звукового тиску вимірюється в одиницях інтенсивності шуму (дБ) за допомогою шумометра, а частота звуку (Гц) – шумометром з полосовим фільтром. Діапазон слухового сприйняття складає 130 дБ. Шум нормального дихання – 10 дБ, поїзда метрополітену – 95 дБ, 180 дБ – викликав втомленість металу, а 190 дБ – викидає заклепки із конструкцій.

4. *Стан повітряного середовища* – це наявність у повітрі шкідливих компонентів (вуглеводню, окису вуглецю, порохи тощо).

Санітарно-гігієнічні норми для майстерень

Фактори умов праці	Одиниця вимірювання	Показники умов праці	
		Оптимальна зона	Допустима зона
Температура	°C	16-18	15-17
Відносна вологість повітря	%	60-40	до 70
Швидкість руху повітря	м/с	до 0,3	до 0,5
Освітленість	лк	200-500	150-200
Шум	дБ	до 50	60-75
Вібрації при частоті 30-50 Гц	мм, амплітуда	0,001	0,009
Вмісти шкідливих речовин у повітрі:			
вуглеводню	мг/м ³	200	300
окису вуглецю (CO)	мг/м ³	10	20
пороху	мг/м ³	2	10
кварцового пороху	мг/м ³	0,5	2

Питання для контролю

1. Зазначте, у чому полягає ергономічний аналіз організації праці на робочих місцях.
2. Вкажіть, які вимоги необхідно враховувати при організації робочих місць гуртківців.
3. Назвіть, що відносять до санітарно-гігієнічних умов праці гуртківців.

Тема 6. Форми та методи навчально-виховної роботи у позашкільному закладі

План

1. Форми організації позашкільної роботи з учнями.
2. Методи навчання і виховання, які використовуються для реалізації художньо-прикладної діяльності школярів.
3. Засоби навчання, які застосовуються на гурткових заняттях.

1. Форми організації позашкільної роботи з учнями

При організації навчання та виховання дітей і підлітків у позашкільному закладі можливе застосування різноманітних форм та методів діяльності, які пропонує позашкільна педагогіка. Їх вибір залежить від рівня підготовленості учнів.

Якщо для організації роботи учнів, які знаходяться на низькому рівні підготовки до позашкільної діяльності, доцільні форми та методи, що передбачають пряме безпосереднє керування з боку педагога, то для вищих рівнів – характерне застосування засобів співтворчості, а з часом й самодіяльності, самоконтролю школярів, спрямованих на активну взаємодію з соціальним середовищем та цілеспрямоване перетворення учнями цього середовища.

Розповсюдженими формами діяльності учнів у позашкільному закладі є заняття творчих об'єднань, які проводяться за програмами (міністерськими або авторськими, нестандартними), а також масова робота. Якщо заняття творчого об'єднання (гуртка, студії, театру тощо) відвідують в основному його члени, то масовою роботою можуть бути охоплені усі школярі району.

Розглянемо комплекс заходів (методів і форм) організації діяльності членів творчих об'єднань. На початковому етапі дії педагога та учнів спрямовані на вирішення трьох основних соціально-педагогічних завдань:

- 1) зацікавлення дітей діяльністю позашкільного закладу, формування в них певного соціального та особистісно цінного інтересу у дозвіллєвій сфері;
- 2) створення у дітей мотивації суспільних творчих дій, колективістського ставлення до оточуючих;

3) формування взаємоадаптованого, працездатного, творчого колективу учнів.

Педагоги-позашкільники вирішують ці завдання, застосовуючи різні методи та форма. Такі як: масові рекламні заходи для учнів шкіл, концерти, конференції, день відкритих дверей, адаптаційні заняття та ін.

Другий етап безпосередньо пов'язаний з організацією діяльності дітей з оволодіння певними знаннями, уміннями, навичками за профілем творчого об'єднання. Завдання етапу:

1) усвідомлення учнями загальних цілей та результатів дозвілєвої діяльності колективу;

2) створення системи позитивних принципів і традицій колективного життя;

3) оволодіння творчими формами і методами діяльності, навичками самоорганізації і самоконтролю;

4) засвоєння змісту діяльності творчого об'єднання учнів із застосуванням певних форм і методів, досягнення в цій галузі реальних результатів.

На цьому етапі головною формою діяльності є заняття. Аналіз роботи педагогів-позашкільників показав, що в організації занять творчого об'єднання 89% часу відведено на творчу діяльність учнів. При цьому 57% керівники гуртків стверджують, що самостійна діяльність учнів впродовж занять складає в середньому 40-60% часу від загальної тривалості заняття. На заняттях педагоги використовують різні комбінації індивідуальної, колективної і групової роботи.

Багато педагогів позашкільних закладів користуються у своїй діяльності технологією управління педагогічним процесом. Технологія управління передбачає поділ навчально-виховного процесу на окремі етапи:

1) підготовчий, під час якого формулюються завдання заняття, готується матеріально-технічна база, обговорюються шляхи і стратегії їх вирішення;

2) головний, на якому реалізуються обрані стратегії, вирішуються поставлені завдання;

3) заключний, на якому здійснюється контроль і корекція діяльності.

Педагоги визначили, що вважають заняття успішними, якщо діти активно брали участь у всіх етапах діяльності. На кожному етапі протягом часу відбувається поступовий рух від безпосереднього управління до співуправління та самоврядування.

Третій заключний етап має яскраво виражений соціально-педагогічний характер. На цьому етапі досягнення членів творчих об'єднань виносяться на суд громадськості. Діяльність дітей та підлітків здійснюється у вигляді демонстрації і пропаганди результатів діяльності, а також у вигляді організації діяльності інших людей. Головними завданнями цього етапу є:

1) створення іміджу гуртка, студії, театру тощо – підвищення рівня об'єднання колективу, мотивації до відвідування занять, появ гордості за свої успіхи;

2) виявлення недоліків у роботі шляхом організації зворотного зв'язку, співставлення цілей та результатів діяльності;

3) залучення нових членів до колективу і організація їх діяльності спільними зусиллями. Головною формою діяльності дітей та педагогів на цьому етапі є масова робота.

Масову роботу в позашкільному закладі як правило здійснює і спрямовує спеціально створений організаційно-масовий відділ. Організаційно-масовий відділ надає дітям і підліткам можливість задовольнити свої творчі потреби в практичній діяльності, брати активну участь в конкурсних, дозвілєво-розважальних програмах, вечорах відпочинку, дискотеках та ін. Педагоги відділу (масовки-затійники, ведучі, режисери) мають за мету створення умов для творчого, інтелектуального, духовного та фізичного розвитку дітей, для самовизначення особистості, відродження національних традицій, історії і культури українського народу, сімейних традицій.

Головна мета роботи відділу – організація дозвілля дітей та підлітків, спілкування з однолітками в різних формах ігрової та дозвіллево-розважальної діяльності, поліпшення психологічного здоров'я дітей, зняття психічної та фізичної напруги; створення умов для професійної орієнтації та самовизначення особистості, формування стійких мотивів до самореалізації в професійній діяльності, підготовка молоді до вибору професії, адаптація до ринкової економіки.

Проводячи організаційно-масову роботу педагоги разом з дітьми організують масові заходи для гуртківців і учнів шкіл, приймають участь в обласних, міських, всеукраїнських масових закладах. Багато колективів здійснюють свою діяльність за методикою колективних творчих справ (КТС). Вона передбачає планування навчальної та виховної роботи за тематичними періодами, кожний з яких має мету, завдання, часові рамки. Усі періоди поєднані спільною педагогічною метою. У кожному періоді проводиться кілька підготовчих масових заходів, а закінчується він яскравою “підсумковою справою”. Такі колективні творчі справи дуже приваблюють дітей та підлітків. У них приймають участь не тільки гуртківці, але й учні шкіл, вчителі, батьки. Прикладом колективної творчої справи можуть бути конкурси для школярів району: “Гуцулка Ксеня” (творчі змагання для дівчат), “Козацькі розваги” (творчі змагання для хлопчиків), “Сім – Я” (сімейний конкурс), “Клуб сімейної культури”, фестивалі юних пожежників, інспекторів дорожнього руху (що проводяться спільно з пожежною частиною та інспекцією дорожнього руху району), дискотеки за заявками гуртківців, школярів району, випускні вечори, пішохідні екскурсії та інші заходи. Організаційно-масовий відділ організує також методичні семінари і збори для вчителів району, підтримуючи тісний взаємозв'язок зі школами.

У цілому головними напрямками соціально-педагогічної роботи позашкільного закладу є:

- створення умов для здобуття додаткової освіти дітьми і молоддю шляхом їх участі в науковому, художньому, декоративно-ужитковому,

екологічно-натуралістичному, туристсько-краєзнавчому, фізкультурно-оздоровчому, військово-патріотичному та інших видах діяльності;

- організація разом з дітьми і молоддю їх змістовного дозвілля;
- сприяння впровадженню нових форм, методів і засобів навчання і виховання, широке використання методу колективних творчих справ та ін.;
- створення системи пошуку, розвитку, підтримки юних талантів і обдаровань для формування творчої та наукової еліти в різних галузях знань і суспільного життя; стимулювання творчого самовдосконалення дітей та учнівської молоді;
- задоволення потреб дітей і молоді в професійному самовизначенні, відповідно до їх інтересів і здібностей.

Сучасними шляхами реформування позашкільного навчання і виховання з метою надання йому соціально-педагогічної спрямованості є:

1) якісне оновлення змісту, принципів, форм, методів та напрямків діяльності позашкільного закладу, технологічний підхід до організації позашкільної роботи з дітьми і молоддю;

2) залучення вихованців позашкільних закладів до спільної діяльності з творчими учнівськими об'єднаннями шкіл району та міста до проведення творчих звітів перед батьками і мешканцями району, виступів на підприємствах, в організаціях і установах, в лікарнях і дитячих дошкільних закладах;

3) створення системи підготовки та перепідготовки педагогів-позашкільників, проведення семінарів-практикумів для всіх категорій педагогічних працівників області, міста, району спільно з вищими навчальними закладами міста;

4) здійснення науково-методичного забезпечення діяльності РЦДТ; співдружності з вищими навчальними закладами; організація роботи методичної ради колективу, організація творчої роботи досвідчених педагогів в узагальненні педагогічного досвіду, написанні методичних розробок, складанні і опрацюванні авторських програм;

5) підвищення ролі батьків в розвитку і сприянні позашкільній освіті та вихованню; забезпечення престижу позашкільного закладу і його підтримки з боку районного відділу освіти, районної ради народних депутатів і райвиконкому, комітетів по справах молоді, фізичної культури і спорту;

6) залучення спонсорської допомоги батьків, підприємців, керівників заводів району.

Форми навчання, способи організації гурткових занять

У педагогіці загальноприйняте положення, що ***гурткове заняття*** – це основна форма навчання і виховання учнів в позаурочній діяльності .

Існують наступні ***етapi*** в структурі гурткового ***заняття***:

– ***організаційний*** – постановка перед гуртківцями мети заняття, його завдань та організація готовності до ХТД;

– ***повторення, узагальнення і систематизація раніше вивченого матеріалу*** – репродукування раніше вивченої інформації та демонстрування засвоєних вправ;

– ***подання нового навчального матеріалу*** – сприйняття і первинне усвідомлення нової інформації, вивчення правил і способів дій, первинне використання отриманих знань, застосування знань з метою засвоєння навичок у стандартних умовах (тренувальні вправи);

– ***ознайомлення з практичним завданням і послідовністю його виконання*** – пояснення завдання, коротке його обґрунтування, вказівки по самоконтролю і дотриманню правил безпечної роботи; якщо необхідно пояснення послідовності виконання завдання і демонстрування прийомів роботи;

– ***творча художньо-проектна робота*** – розробка орнаментальної композиції, художнє проектування виробу під керівництвом педагога або самостійно;

– ***практична робота*** – виготовлення і декорування виробу, під час якого використовуються засвоєні знання та вміння (загальнотрудові, спеціальні);

– ***завершальний*** – підведення підсумків, оцінювання якості роботи, прибирання робочих місць, орієнтовне планування роботи на наступне заняття.

Відповідно до основних етапів гурткові заняття класифікують за **типами**:

- 1) заняття засвоєння нових знань;
- 2) заняття засвоєння умінь та навичок;
- 3) заняття застосування знань, умінь та навичок;
- 4) заняття узагальнення і систематизації знань;
- 5) заняття перевірки і корекції знань, умінь та навичок;
- 6) комбіноване заняття (коли планується дві або декілька рівноцінних дидактичних цілей).

Загалом, **форми** навчання у позаурочній діяльності **поділяються на три типи**:

- 1) теоретичне заняття;
- 2) практичне заняття;
- 3) комбіноване заняття.

Основними **способами організації гурткових** занять є *індивідуальна, бригадно-ланкова і рідше фронтальна*.

Однак, як показує передовий педагогічний досвід, існують ще інші способи організації занять у художньо-прикладному гуртку:

1) індивідуальна робота над окремими задачами і об'єктами з наступним включенням учнів у спільне обговорення результатів розв'язку творчих завдань, етапів (послідовності) виготовлення і декорування художніх виробів тощо;

2) організація груп за інтересами (наприклад, до тієї чи іншої техніки декорування);

3) організація диференційованих груп залежно від змісту діяльності учнів і виконання певних функцій (напр., група "майстрів-художників", які мають розвинуті художні здібності і творчо працюють над створенням проектів художніх виробів і зразків або група "майстрів-репродуцентів" (виконавців), які якісно тиражують зразки майстрів першої групи;

4) організація творчої лабораторії, члени якої спільно працюють над виконанням великого за об'ємом роботи замовлення (виготовлення панно, скульптурних композицій тощо).

2. Методи навчання і виховання, які використовуються для реалізації художньо-прикладної діяльності школярів

Гурткове заняття є формою організації навчання і виховання у позаурочний час. Чим повніше і детальніше воно продумано й розроблене, тим ефективніший результат.

Способи взаємодії педагога та учнів називають методами навчання. З їх допомогою досягається засвоєння гуртківцями знань, умінь та навичок, розвиток здібностей, реалізуються освітні, виховні та розвиваючі функції навчання.

Методів навчання в педагогіці дуже багато. Ось одна з поширених класифікацій методів навчання:

- по переважаючому джерелу знань словесні, наочні, практичні;
- по ведучих дидактичних завданнях викладення нових знань; закріплення і вдосконалення знань, умінь та навичок; застосування знань, умінь та навичок; перевірка знань, умінь, навичок;
- по формах діяльності вчителя методи викладання: лекція, бесіда, пояснення тощо;
- по формах діяльності учня методи учіння: самостійна робота, вправи тощо;
- по характеру розумової діяльності і ступеню пізнавальної активності учнів репродуктивні, пояснювально-ілюстративні, проблемно-пошукові, дослідницькі, творчі;
- по видах умовиводів індуктивні, дедуктивні.

Основними групами методів навчально-виховної роботи у художньо-прикладних гуртках в наступні:

1. Методи формування понять пояснення, розповідь, бесіда, інструктаж, доповідь, лекція, демонстрування, екскурсія, зустріч, огляд.
2. Методи організації діяльності навчання, вправи, доручення.
3. Методи спонукання заохочення, покарання, особистого прикладу, обліку і контролю.
4. Методи практичної діяльності художнього проектування і розробки орнаментальної композиції за зразком або власним задумом, втілення проекту в матеріалі.

В умовах комп'ютеризації навчання широкого розповсюдження набуває практика впровадження у процес вивчення декоративно-ужиткового мистецтва програмованого забезпечення. Комп'ютерні програми допомагають гуртківцям в розробці композиційних побудов, підборі кольорової гами та матеріалів для виробу.

Методи проведення гурткових занять

Під **методами навчання** переважно розуміють способи роботи керівника гуртка та учнів. За допомогою цих способів досягається засвоєння гуртківцями знань, умінь та навичок, розвиток пізнавальних сил і здібностей, реалізуються освітні, виховні і розвиваючі функції навчання.

Методів навчання у педагогіці розроблено дуже багато. Найбільш поширена **класифікація методів навчання**:

- по переважаючому джерелу знань (словесні, наочні, практичні);
- по ведучих дидактичним завданнях (викладення нових знань; закріплення і вдосконалення знань, умінь та навичок; застосування, знань, умінь та навичок, перевірки знань, умінь та навичок);
- по формах діяльності вчителя (методи викладання: лекція, бесіда, пояснення тощо);
- по формах діяльності учня (методи учіння: самостійна робота, вправи тощо);

– по характеру розумової діяльності та ступеню пізнавальної активності учнів (репродуктивні, пояснювально-інформативні, проблемно-пошукові, дослідницькі або творчі);

– по видах умовиводів (індуктивні, дедуктивні).

Основними групами методів навчально-виховної роботи у художньо-прикладних гуртках є наступні:

1. *Методи формування понять* (пояснення, розповідь, бесіда, роз'яснення, інструктаж, доповідь, лекція, демонстрування, екскурсія, зустріч, огляд).

2. *Методи організації діяльності* (привчання, вправи, доручення).

3. *Методи спонукання* (заохочення, покарання, особистого прикладу, обліку і контролю).

4. *Метод практичної діяльності* (художнього проектування і розробки орнаментальної композиції за зразком або власним задумом, втілення проекту в матеріалі).

Методи і форми навчання взаємозв'язані: методи реалізуються у формах, форми забезпечують реалізацію та існування методів. Для ефективного розв'язання навчально-виховних завдань, які стоять перед гуртком ДУМ необхідно, щоб на кожному етапі були використані найбільш раціональні способи організації та методи проведення заняття. Мета будь-якого гурткового заняття не може бути досягнута без їх умілого поєднання. В цьому полягає методика організації і проведення заняття керівником гуртка.

Особливе місце в організації гурткових занять займає **інструктаж**. Він буває вступний, поточний і заключний.

Вступний – спрямований на відновлення раніше вивченого і подачу нового матеріалу, актуалізацію знань про культуру праці й техніку безпеки щодо конкретного трудового завдання даного заняття.

Поточний – здійснюють у процесі практичної діяльності учнів: під час обходу робочих місць, при виявленні недоліків чи помилок у роботі, труднощів, з якими стикаються окремі учні.

Заклучний – проводиться в кінці заняття: бесіда про досягнення мети заняття, стан виконання практичних завдань, демонстрування найкращих і найгірших виробів, узагальнення здобутих знань і умінь, аналіз типових недоліків і шляхи їх усунення на майбутньому занятті.

Отже, інструктаж є дуже важливим методом у проведенні гурткового заняття, забезпечує систему прийомів розвитку пізнавальної діяльності учнів, сприяє сформуванню позитивної мотивації і активної позиції учнів у процесі засвоєння потрібних знань у конкретній виконавчій діяльності.

3. Засоби навчання, які застосовують на гурткових заняттях

У навчально-виховному процесі, пов'язаному з вивченням НХП, для досягнення більшого виховного та навчального ефекту, необхідно широко використовувати наступні *засоби навчання*:

1. *Ілюстративно-графічні посібники* – таблиці з основними, традиційними елементами та мотивами орнаментів, найбільш гармонійними композиційними побудовами; альбоми з репродукціями творів відомих народних майстрів, зарисовки та фотографії декоративних форм виробів, орнаментів; інструкційно-технологічні карти на виготовлення художніх виробів; мистецтвознавча, етнографічна, методична, довідково-інформаційна література; комплекти журналів: "Школа й производство", "Трудова підготовка в закладах освіти", "Народна творчість та етнографія" та ін.

2. *Об'ємні посібники* – навчальні зразки з елементами (тренувальні дощечки, тренувальні рушнички тощо), зразки виробів ДУМ, зразки різних елементів декору, твори народних майстрів, творчі роботи керівника та гуртківців.

3. *Аудіовізуальні засоби навчання* – навчальні кінофільми, діафільми, діапозитиви, магнітофонні і відеозаписи, грамплатівки, навчальні радіо і телепередачі з комплектом технічного забезпечення.

У приміщенні гуртка також повинні знаходитися:

- картотека з малюнками (зразки для перших навчальних робіт із варіантами рисунків по кожному виробу);
- виставка виробів гуртківців попередніх років із зазначенням прізвища та імені авторів, віку, року виготовлення роботи;
- діатека з набором діапозитивів, діафільмів з народного ДУМ, технології обробки матеріалів, охорони природи і правил безпечної праці;
- обладнання для використання екранних посібників (затемнення на вікнах, екран, проекційна апаратура);
- методичні плакати, стенди із зразками матеріалів та інструментів;
- профорієнтаційний куток;
- інструкції з правилами техніки безпеки та положення внутрішнього розпорядку і правил поведінки.

Питання для контролю

1. Назвіть найбільш розповсюджені форми діяльності учнів у позашкільному закладі.
2. Вкажіть як класифікують гурткові заняття.
3. Зазначте основні групи методів навчально-виховної роботи у художньо-прикладних гуртках.
4. Охарактеризуйте основні групи засобів, які застосовують на гурткових заняттях.

Тема 7. Планування навчально-виховного процесу у ПНЗ

План

1. Організація та планування гурткової роботи.
2. Типові навчальні плани для організації навчально-виховного процесу в позашкільних навчальних закладах.
3. Навчальні програми з вивчення різних видів декоративно-ужиткового мистецтва.
4. Складання календарно-тематичного плану.
5. Структура конспектів гурткових занять.

1. Організація та планування гурткової роботи

Праця та людина невіддільні одне від одного. По-новому слід підійти і до гурткової роботи. За правильної постановки гурткової роботи значно зростає пізнавальна пошукова і творча активність учнів, вищим стає рівень їхнього психолого-педагогічного розвитку та вихованості.

Щоб гурткова робота мала суспільно-корисне спрямування, щоб учням було цікаво працювати потрібно заздалегідь врахувати їх потреби, можливості тощо. З цією метою варто провести серед учнів анкетування. Питання анкети можуть звучати таким чином:

1) Якщо у тебе є вільна хвилинка ти любиш:

- вишивати;
- в'язати спицями;
- в'язати гачком;
- конструювати і моделювати;
- виготовляти сувеніри з різних матеріалів (картон, природні матеріали, текстильні матеріали);
- шити;

2) Тобі найбільш подобається працювати з:

- тканиною, нитками, хустром;
- папером та картоном;
- з дерев'яними та залізними предметами;
- з різними природними матеріалами;

- з пластиліном, глиною;

3)Що ти хотів би зробити із вибраного матеріалу?

- пошити одяг для ляльки;
- вигачкувати прикрасу для свого одягу;
- вигачкувати об'ємну іграшку;
- виготовити аплікацію, панно;
- і свій варіант.

4)Скільки часу ти приділив би улюбленій справі?

- по півгодини кожен день;
- по годині через день;
- декілька годин, 2 -3 рази на тиждень.

Така анкета дає змогу визначити, що найбільше цікавить дітей, який вид роботи їм подобається. А це, в свою чергу дає можливість добре спланувати роботу, вибрати відповідно тематику, матеріал, тощо.

Плануючи роботу гуртка на рік керівник враховує умови праці і можливості учнів, в деякій мірі національні традиції в розробці і оформленні виробів, наявність відповідних матеріалів.

План гуртка повинен включати теоретичну і практичну роботу. На першому занятті вчитель повинен ознайомити з ним учнів. Це дасть змогу учням вибрати те, що їх найбільше приваблює. План, складений при активній участі гуртківців, буде найбільш реальним, так він стане справою кожного з них. При обговоренні проекту плану з членами гуртка враховуються їх пропозиції і побажання. Це дає можливість гуртківцям самим організувати життя гуртка, відчувати відповідальність за нього.

На основі річного плану роботи гуртка керівник розробляє план окремих занять. У процесі підготовки до кожного заняття, він продумує зміст роботи гуртківців, вибирає необхідні інструменти, матеріали, а в окремих літературу. Інколи в процесі роботи виникає необхідність змінити зміст того чи іншого заняття скоротити чи збільшити об'єм матеріалу з будь-якої теми, чи навіть увести нову тему, до якої у членів гуртка виник підвищений інтерес. При

активній і цілеспрямованій роботі такі зміни в плані цілком можливі і доступні. Необхідно лиш фіксувати ці зміни, періодично аналізуючи і оцінюючи хід виконання планом навчально-виховної роботи, відповідно з внесеними змінами з попередньою роботою.

В плані повинні передбачатися бесіди, розповіді, перелік основних практичних занять, заключні заняття по темі, а також екскурсії на виставку декоративно-прикладного мистецтва, на виробництво, в художні навчальні заклади.

Заняття гуртка проводиться у просторому світлому приміщенні, що відповідає санітарно-гігієнічним нормам. Красиво оформлене навчальне приміщення, чистота і порядок у ньому, правильно організоване робоче місце має велике виховне значення. Усе це дисциплінує дитину, сприяє підвищенню культури їх праці і творчої активності. Навчальне обладнання кабінету включає комплект меблів, інструменти і пристосування, що необхідні для організації заняття, зберігання і показ наочних посібників.

Гурткові заняття мають багато спільного з уроками в школі. Є чимало відмінних особливостей, які зумовлені різною кінцевою метою і змістом. Неоднорідним складом, добровільністю вибору ними видів занять, варіантністю змісту діяльності, відсутністю стимулюючого поточного і періодичного контролю. Починаючи з першого заняття, вчитель ставить перед собою мету виявляти індивідуальні особливості гуртківців, їх інтереси і нахили. Мотиви, що привели їх у гурток і спонукають їх займатися в ньому постійно. Для стимулюванні учнів позитивного відношення до занять в гуртку, керівником застосовуються різні методи і прийоми. Зокрема, цікаві розповіді, практичні застосування своїх іграшок.

На заняттях завжди є можливість виділити дітей, які працюють і акуратно, бережливо відносяться до інструментів, економно витрачають матеріал, вміють оригінально оформити виріб.

Пояснення нового матеріалу гуртківцям під час занять відбувається різноманітними способами. Швидше всього інформація подається в ході

вступної бесіди з мобілізацією і систематизацією попередньо набутих знань, демонструючи наочні посібники моделі, пояснюючи і показуючи прийоми і способи виконання практичних дій чи застосування інструментів.

На кожному занятті керівник вибирає методи навчання, методичні прийоми з урахуванням знань і практичних навичок, які отримали учні на попередніх заняттях гуртка. А звідси-методика роботи гуртка на початку навчального року відрізняється від тієї, яку застосовують в кінці року. Постійно розвивається інтерес учнів до занять і керівник намагається вибрати таку форму їх проведення при якій надається учням можливість самостійно, творчо підходити до створення вибору за зразком чи у створенні своїх зразків. Вони залучають до пошуку нових форм, проявляють фантазію в оформленні сувенірів.

Надаючи дітям якомога більше самостійності, керівник спрямовує їх на творчу діяльність, а це сприяє розвитку в них творчих здібностей, художній смак інтересів, формує вміння та навички учнів у трудовій діяльності.

Особливий інтерес у гуртківців викликають екскурсії в музеї чи на виставки декоративно-прикладного мистецтва. Відвідуючи виставки декоративно-прикладного мистецтва, учні мають можливість ознайомитися з роботами майстрів, що виконані на основі кращих художніх традицій народного мистецтва.

Пояснення теоретичного матеріалу і практичних завдань супроводжується демонстрацією різного роду наочним матеріалом. Демонстрація послідовності виконання вчителем конкретного завдання дає найбільш повне уявлення про процес роботи над виробом, про його зовнішній вигляд, форму, оформлення.

Невід'ємною частиною цієї роботи є наявність технологічних карток щодо конкретного виробу. Вчитель заготовляє їх до кожного виробу згідно плану гуртка.

2. Типові навчальні плани для організації навчально-виховного процесу в позашкільних навчальних закладах

Типові навчальні плани для організації навчально-виховного процесу в позашкільних навчальних закладах системи Міністерства освіти і науки України (далі - типові навчальні плани) розроблені на виконання частини 2 статті 16 Закону України "Про позашкільну освіту" з урахуванням результатів апробації Примірних навчальних планів для гуртків, секції, студії та інших творчих об'єднань за напрямками позашкільної освіти, яка проводилась у 2002-2007 роках (накази МОН від 09.09.2002 № 505, від 24.09.2003 № 645 і від 27.10.2006 №731).

Типові навчальні плани враховують рівні класифікації гуртків, секцій, студій та інших творчих об'єднань (початковий, основний, вищий), визначених Положенням про позашкільний навчальний заклад, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 06.05.2001 №433, та основних напрямів позашкільної освіти.

Організація діяльності груп гуртків, секцій, студій та інших творчих об'єднань, початкового, основного або вищого рівнів навчання здійснюється відповідно до цих типових навчальних планів і навчальних програм, затверджених Міністерством освіти і науки.

Відповідно до Положення про позашкільний навчальний заклад навчально-виховний процес у позашкільному навчальному закладі може здійснюватися також за навчальними планами і програмами, що затверджуються відповідним місцевим органом виконавчої влади.

На основі типових навчальних планів або навчальних планів, що затверджуються відповідним місцевим органом виконавчої влади, розробляється навчальний план закладу на навчальний рік з урахуванням мережі гуртків, секцій, студій, інших творчих об'єднань, що діють у позашкільному навчальному закладі, та кількості груп у них, років навчання, тижневого навантаження педагогічних працівників, структури навчального року.

Термін навчання у гуртках, секціях, студіях та інших творчих об'єднаннях обумовлюється специфікою їх діяльності та навчальними програмами.

У разі організації профільного навчання на базі позашкільного навчального закладу доцільно укладати угоди із загальноосвітніми навчальними закладами та керуватись наказом Міністерства освіти і науки України від 20.05.2003 №306 "Про затвердження Типових навчальних планів для організації профільного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах".

Дитячо-юнацькі спортивні школи, які перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України, при організації навчально-виховного процесу користуються навчальними планами, затвердженими Міністерством України у справах сім'ї, молоді та спорту.

Експериментальні навчальні плани складаються позашкільним навчальним закладом з урахуванням типових навчальних планів.

Типові навчальні плани

1. Для гуртків, секцій, студій та інших творчих об'єднань початкового рівня за напрямками позашкільної освіти:

	Напрямок діяльності	Кількість годин			
		на тиждень до 1-го року навчання	всього за рік	на тиждень 2-й рік навчання	всього за рік
1.	художньо-естетичний:				
	для однопрофільних	4 - 6	144 - 216	4 - 6	144 - 216
	для багатoproфільних	4 - 10	144 - 360	4 - 10	144 - 360
2.	туристсько-краєзнавчий	4 - 6	144 - 216	6	216
3.	еколого-натуралістичний	4 - 6	144 - 216	6	216
4.	науково-технічний	4 - 6	144 - 216	4 - 6	144 - 216
5.	дослідно-експериментальний	4 - 6	144 - 216	6-8	216 - 288

6.	фізкультурно-спортивний	6	216	6	216
7.	військово-патріотичний	4 - 6	144 - 216	6	216
8.	соціально-реабілітаційний	4	144	4 - 6	144 - 216
9.	оздоровчий	4	144	4	144
10.	гуманітарний	4	144	4 - 6	144 - 216

2. Для гуртків, секцій, студій та інших творчих об'єднань основного рівня за напрямками позашкільної освіти:

	Напрямок діяльності	Кількість годин							
		на тиждень 1-й рік навчання	всього за рік	на тиждень 2-й рік навчання	всього за рік	на тиждень 3-й рік навчання	всього за рік	на тиждень 4-й рік навчання	всього за рік
1.	художньо-естетичний:								
	для однопрофільних	4 - 9	144 - 324	6 - 10	216 - 360	6 - 10	216 - 360	6 - 12	216 - 432
	для багатoproфільних	4 - 12 (13)	144 - 432 (468)	4 - 12 (13)	144 - 432 (468)	4 - 12 (13)	144 - 432 (468)	4 - 12 (13)	144 - 432 (468)
2.	туристсько-краєзнавчий	6 - 9	216 - 324	6 - 9	216 - 324	6 - 9	216 - 324	6 - 9	216 - 324
3.	еколого-натуралістичний	4 - 6	144 - 216	6	216	6 - 9	216 - 324	6 - 9	216 - 324
4.	науково-технічний	4 - 6	144 - 216	6 - 9	216 - 324	6 - 10	216 - 360	6 - 12	216 - 432
5.	дослідно-експериментальний	6 - 8	216 - 288	6 - 8	216 - 288	6 - 10	216 - 360	6 - 12	216 - 432
6.	фізкультурно-спортивний	6	216	6	216	6 - 9	216 - 324	6 - 9	216 - 324
7.	військово-патріотичний	4 - 6	144 - 216	6	216	6 - 9	216 - 324	6 - 9	216 - 324
8.	соціально-	4 - 6	144 -	4 - 6	144 -	6 - 9	216 -	6 - 9	216 -

	реабілітаційний		216		216		324		324
9.	оздоровчий	4 - 6	144 - 216	4 - 6	144 - 216	6	216	6	216
10.	гуманітарний	4 - 6	144 - 216	4 - 9	144 - 324	6 - 9	216 - 324	6 - 9	216 - 324

3. Для гуртків, секцій, студій та інших творчих об'єднань вищого рівня за напрямами позашкільної освіти:

	Напрямок діяльності	Кількість годин							
		на тиждень 1-й рік навчання	всього за рік	на тиждень 2-й рік навчання	всього за рік	на тиждень 3-й рік навчання	всього за рік	на тиждень 4-й рік навчання	всього за рік
1.	художньо-естетичний:								
	для однопрофільних	6 - 12	216 - 432	6 - 12	216 - 432	6 - 12	216 - 432	6 - 12	216 - 432
	для багатoproфільних	4 - 12 (13)	144 - 432 (468)	4 - 12 (13)	144 - 432 (468)	4 - 12 (13)	144 - 432 (468)	4 - 12 (13)	144 - 432 (468)
2.	туристсько-краєзнавчий	6-9	216 - 324	6 - 12	216 - 432	6 - 12	216 - 432	6 - 12	216 - 432
3.	еколого-натуралістичний	6	216	6 - 9	216 - 324	6 - 9	216 - 324	6 - 9	216 - 324
4.	науково-технічний	6 - 12	216 - 432	6 - 12	216 - 432	6 - 12	216 - 432	6 - 12	324 - 432
5.	дослідно-експериментальний	6 - 12	216 - 432	6 - 12	216 - 432	6 - 12	216 - 432	6 - 12	216 - 432
6.	Фізкультурно-спортивний	6 - 9	216 - 324	6 - 9	216 - 324	9 - 12	324 - 432	9 - 12	324 - 432
7.	військово-патріотичний	6	216	6 - 9	216 - 324	6 - 9	216 - 324	6 - 9	216 - 324
8.	соціально-реабілітаційний	6	216	6 - 9	216 - 324	6 - 9	216 - 324	6 - 9	216 - 324

9.	оздоровчий	6	216	6	216	6 - 9	216 - 324	6 - 9	216 - 324
10	гуманітарний	6	216	6	216	6 - 9	216 - 324	6 - 9	216 - 324

Групові заняття: репетиції (в тому числі, зведені) для оркестрових, вокальних, хореографічних, хорових, театральних, циркових, інших колективів, постановка спектаклів, шоу-програм, концерти, екскурсії, експедиції, туристські, спортивні, спортивно-технічні змагання, походи, конкурси, конференції, освітні та наукові програми, проекти, акції, зльоти, виставки.

Індивідуальні заняття: гра на музичних інструментах, постановка голосу (або вокал), читання нот з листа, індивідуальна трюкова, хореографічна; конкурсна підготовка; консультації для слухачів, кандидатів у члени та дійсних членів Малої академії наук України з науково-дослідницької, експериментальної, пошукової, конструкторської та винахідницької роботи, краєзнавців-дослідників; робота в архівах, бібліотеках, музейних сховищах; проведення патентного пошуку, робота з каталогами; постановка експерименту, проведення дослідів, лабораторних досліджень, спостережень; обробка та узагальнення результатів пошуково-дослідницької роботи, комп'ютерна обробка спостережень; поглиблене вивчення окремих розділів наук; підготовка наукових статей; очно-заочне та дистанційне навчання; підготовка до участі в конкурсах, проектах, програмах дослідницького спрямування, в змаганнях, чемпіонатах із спортивного туризму, видів спорту, спортивно-технічного спрямування; відпрацювання технологій виготовлення моделей (пристроїв), проведення ходових та польотних випробувань моделей для гуртків, секцій, студій та інших творчих об'єднань початкового рівня - з розрахунку 1 година на тиждень. З дослідницько-експериментального напрямку при кількості годин на тиждень до 2-х років навчання - 1-2 години на тиждень; основного рівня - з розрахунку 1 година на тиждень. З дослідницько-експериментального напрямку при кількості годин на тиждень 1-го і 2-го років навчання - 2 години на тиждень, 3-го року навчання - 2-3 години на тиждень, 4-го року навчання - 2-4 години на тиждень; вищого рівня - з розрахунку 2 година на тиждень. З

дослідницько-експериментального напрямку - з розрахунку 2-4 години на тиждень.

Відповідно до Положення про позашкільний навчальний заклад статут закладу можуть передбачатися й інші організаційні форми роботи з вихованцями, учнями і слухачами.

3. Навчальні програми з вивчення різних видів декоративно-ужиткового мистецтва

Формуючи зміст роботи гуртка необхідно виходити з його основного завдання – давати учням знання, практичні уміння та навички, необхідні для оволодіння конкретними видами художньо-прикладної творчості.

Під змістом роботи художньо-прикладного гуртка розуміється соціально і педагогічно обґрунтована, логічно (структурно) впорядкована й зафіксована у навчальних програмах і дидактичних посібниках інформація, на основі якої учні засвоюють знання і трудові вміння, необхідні для творчої роботи в одній (або декількох) техніках декоративно-ужиткового мистецтва.

Робота у художньо-прикладних гуртках передбачає залучення учнів до конкретної пізнавально-перетворюючої діяльності в процесі навчання, що вимагає гнучкості її змісту і врахування регіональних особливостей.

Інструментом формування змісту діяльності гуртка, починаючи з добору системи знань та вмінь, їх структурування у вигляді програми, є такі **критерії:**

1. *Відповідність змісту основним (провідним) функціям у діяльності кваліфікованих творчих працівників:* народних майстрів, художників-прикладників та ін.

2. *Виховна і профорієнтаційна спрямованість змісту.* Виховні цілі художньо-прикладних гуртків повинні відповідати завданням формування всебічно розвинутої, творчої особистості.

3. *Відповідність змісту політехнічному принципу в навчанні.*

4. *Практична спрямованість змісту* для організації постійної художньо-трудової діяльності учнів в процесі навчання.

5. *Відповідність змісту віковим можливостям* розумового і фізичного розвитку дітей, творчому характеру їх художньо-творчої діяльності (ХТД).

6. *Міжпредметна і внутрішньопредметна координованість змісту.*

7. *Структурна взаємозумовленість у змісті пізнавальних відомостей* (мистецтвознавчих, техніко-технологічних, художньо-проектних) і практичних дій.

8. *Врахування історико-культурних і художньо-технологічних традицій* місцевих народних художніх промислів.

9. *Відповідність обсягу змісту часові, відведеному на його вивчення.*

10. *Доступність змісту на всіх етапах і стадіях навчання.*

11. *Відповідність змісту матеріально-технічній базі з урахуванням перспектив її розвитку.*

12. *Спрямованість змісту на створення естетичного навчально-предметного середовища.*

13. *Відповідність змісту правилам безпечної праці і санітарно-гігієнічним нормам.*

Аналіз існуючих програм з різних видів декоративно-ужиткового мистецтва виявив ряд недоліків, які їм притаманні, а саме:

- програми побудовані так, що не зовсім ясно, кому вони адресовані, для яких регіонів країни призначені, тобто в їх змісті не врахована специфіка традиційного ДУМ певної місцевості;
- програми не враховують питань технології виготовлення спеціальних інструментів, пристосувань тощо;
- в програмах немає конкретної послідовності і систематичності за окремими темами;
- поверхово враховуються міжпредметні зв'язки, особливо з уроками трудового навчання, креслення та образотворчого мистецтва;

- в програмах не передбачена варіантність технік декорування художніх виробів.

У зв'язку з тим, що не в кожній школі або ПНЗ наявними є програми гуртків з ДУМ нам необхідно розглянути методику розробки навчальної програми:

1. Навчання у гуртку необхідно умовно поділити на 3 етапи: 1-й рік навчання – 4-5 класи, 2-й рік навчання – 5-6 класи, 3-й рік навчання – 6-7 класи.

2. Особливість першого етапу: орієнтація на операційно-предметну систему, що обумовлюється навчанням композиційним побудовам, технологічним операціям (пиляння, стругання, шліфування тощо) і технікам декорування і лише після цього застосування отриманих знань і вмінь при виготовленні художнього виробу.

Однак, як показує досвід, навчатися розробці орнаментальних композицій, обробці і декоруванню виробів слід у процесі їх виготовлення, щоб вони несли суспільне корисну спрямованість і мали кінцевий результат.

3. На другому етапі учні, маючи певний досвід, можуть починати проектувати виріб, з допомогою керівника гуртка, розробляти композиції і потім його виготовляти, тобто проходить орієнтація на предметно-операційну систему навчання.

4. На третьому етапі в структурі програми повинні переважати елементи предметно-технологічної системи навчання, при якій учні, маючи дворічний досвід роботи у гуртку, самостійно проектують художній виріб, творчо розробляють орнаментальні композиції і виготовляють його з дотриманням технологічної послідовності.

5. Необхідно визначити об'єм часу, який відводиться на теоретичне і практичне навчання. Відомі вчені-методисти та учителі-практики погоджуються з тим, що більшу частину часу повинна займати практична робота. Це пояснюється перш за все тим, що основним завданням художньо-прикладних гуртків є вдосконалення вмінь та навичок, сформованих під час уроків праці, а також оволодіння спеціальними вміннями та навичками

виготовлення і декорування художніх виробів. Крім цього, необхідно врахувати, що більшість учнів приходять на заняття гуртка, щоб своїми руками виготовити гарну річ. Все це дає ґрунт для того, щоб основну частину часу (до 80 %) відводити практичній роботі.

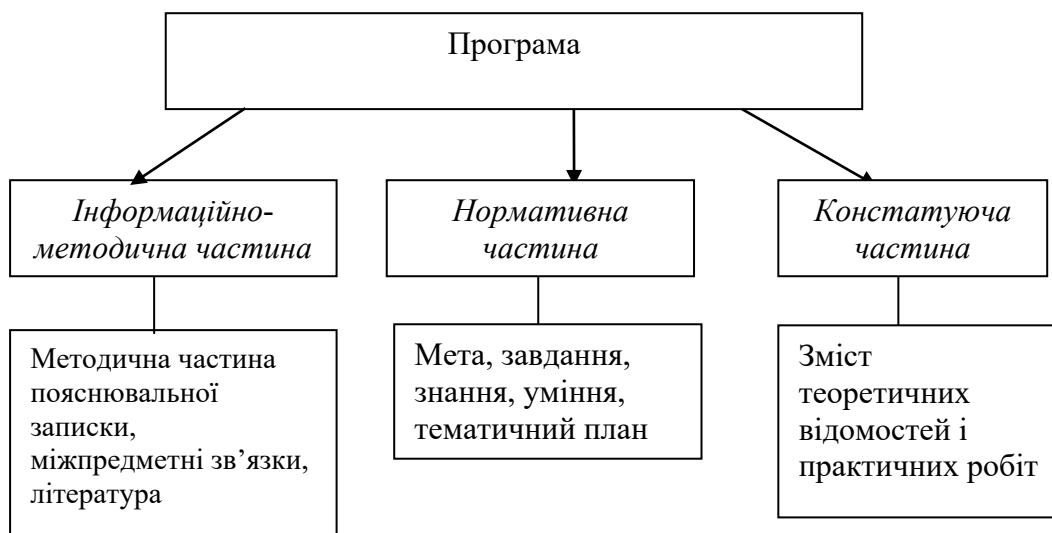
6. В ПНЗ заняття гуртків з ДУМ проводиться 2 рази в тиждень протягом 2-х або 3-х годин. Тому при створенні макету програми необхідно виходити з того, що заняття у гуртку повинні проводитись регулярно два рази по 2 години (на першому році) і по 3 години (в наступні роки) в тиждень протягом 36 тижнів навчального року. Заняття у гуртку необхідно розпочинати не пізніше другого тижня після початку навчального року і не переривати в період осінніх, зимових і весняних канікул. Закінчувати роботу гуртка – за тиждень до закінчення занять у школі. Виходячи з цього протягом навчального року необхідно планувати відповідно 144 годин (1 р.н.) та 216 годин (2 і 3 р.н.).

7. Будь-яка програма повинна складатися з 3-х частин:

1) **нормативної** (до якої відносяться: мета і завдання гурткових занять, вимоги до знань і умінь учнів, час на вивчення окремих тем і час, який відводиться на гурткові заняття протягом року, тобто приблизний тематичний план);

2) **інформаційно-методичної** (в неї входять: методична частина пояснювальної записки, міжпредметні зв'язки (в програмі можуть виступати під рубрикою: “опора на раніше засвоєнні знання”), література);

3) **констатуючої** (в ній розкриваються зміст роботи гуртка, тобто теоретичні відомості і практична робота).

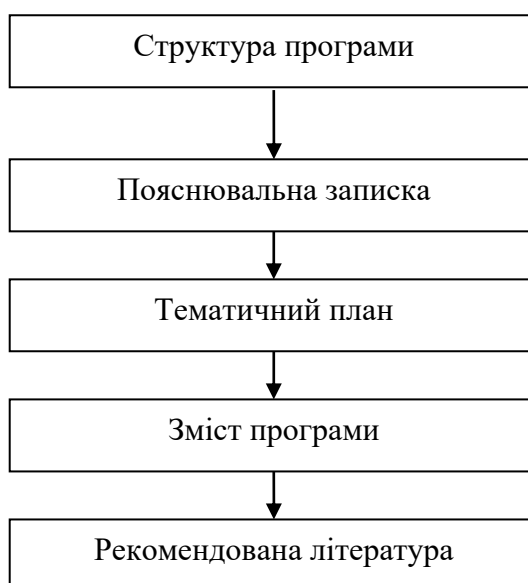

Отже, макет програми гуртка з ДУМ повинен складатися з пояснювальної записки, тематичного плану, змісту програми, списку необхідної літератури.

8. Після підготовки макету програми необхідно провести її експертну оцінку висококваліфікованим спеціалістами або рецензування.

9. Розроблена приблизна програма затверджується на педагогічній раді ПНВЗ і візується у місцевому відділі народної освіти.

10. Будь-яка новостворена програма повинна пройти апробацію у навчальному процесі і відкоригована має право на тиражування навіть в окремому регіоні.

4. Складання календарно-тематичного плану

Планування процесу навчання в будь-якому гуртку з ДУМ може бути розраховано на один, два або три роки навчання, відповідно до програми. При цьому повинні враховуватися основні дидактичні вимоги, які ставляться до занять гуртка:

- мета й завдання навчального року;
- повне обладнання майстерні верстатами, пристосуваннями відповідно до змісту розділів програми;
- забезпечення навчального процесу необхідними основними, додатковими та опоряджувальними матеріалами;
- перелік об'єктів художньої праці, призначений для виготовлення гуртківцями певного навчального року.

Розробці календарно-тематичного плану повинна передувати методична робота керівника, яка полягає в аналізі навчальних і методичних посібників, вказівок і рекомендацій щодо планування гурткової роботи.

Керівник гуртка komponує матеріал за темами, проставляє дати, визначає об'єкт праці, який встановлюється з даної теми, підбирає матеріал для його виготовлення, вибирає необхідні інструменти, пристосування, технологічне обладнання, добирає наочні посібники.

Єдиної, чітко обов'язкової форми розробки календарно-тематичного плану не існує. Тому керівник гуртка з усіх можливих варіантів календарного плану повинен вибрати найбільш раціональний і доцільний для даного профілю гурткової роботи. Теми, що входять у календарно-тематичний план, можуть бути змінені залежно від можливостей матеріально-технічного забезпечення, зацікавленості учнів та інших умов.

Підбір об'єктів художньої праці

Для підвищення ефективності занять у гуртку з ДУМ одне з головних місць відводиться відбору об'єктів праці.

Узагальнені критерії відбору об'єктів художньої праці для гуртків з видів ДУМ:

1. *Тематична доцільність* – забезпечує засвоєння учнями певної суми знань і вмінь, передбачених програмою.

2. *Раціональність технології* – сприяє виготовленню художніх виробів найбільш раціональними способами при менших затратах праці, засобів і матеріалів.

3. *Доступність виготовлення* – вказує, що виготовлений виріб повинен відповідати реальному рівню підготовки учня, виходячи з вікових, психофізіологічних особливостей.

4. *Політехнічна спрямованість* – сприяє ознайомленню з технологічними особливостями сучасного виробництва і формуванню навичок роботи з ручним інструментом.

5. *Народна традиційність* – передбачає безпосередній зв'язок з НДУМ і перш за все з місцевими художніми промислами.

6. *Естетичність* – сприяв формуванню у гуртківців художнього смаку, розвитку акуратності, точності, оптимальних трудових рухів і дій.

7. *Економність* – забезпечує раціональне використання матеріалів, інструментів та обладнання.

8. *Товарність* – характеризує суспільне корисну значимість виробів і попит в дошкільних, шкільних, позашкільних закладах, на підприємствах, в організаціях, у торговельній мережі.

Реальність доводить, що практично неможливо досягнута того, щоб в кожному об'єкті праці були в рівній мірі враховані всі вказані критерії. Тому важливіше досягнути того, щоб кожний виріб учнів впливав на них з точки зору двох (або трьох) критеріїв, а в цілому комплект художніх виробів для кожного навчального року (вікової групи) охоплював би всі намічені напрямки.

Перед початком навчального року керівникові гуртка, виходячи з матеріально-технічної бази та вищезгаданих критеріїв, необхідно розробити комплект художніх виробів та технологічну документацій на їх виготовлення.

5. Структура конспектів гурткових занять

Підготовка керівника гуртка до складання плану-конспекту заняття повинна починатися з вивчення календарно-тематичного плану. Після цього керівник гуртка приступає безпосередньо до підготовки планів-конспектів за окремими темами.

Послідовність підготовки керівника гуртка до заняття:

- 1) уточнює мету заняття (навчальну, виховну, розвиваючу);
- 2) визначає матеріально-технічне забезпечення для виконання практичних робіт;
- 3) опрацьовує методичну, навчальну, мистецтвознавчу, технічну, довідкову літературу;
- 4) добирає наочні посібники;
- 5) систематизує теоретичний матеріал;
- 6) визначає методику проведення заняття;
- 7) готує контрольні запитання для закріплення навчального матеріалу;
- 8) розробляє завдання для практичної роботи (зразки орнаментів, технологічні карти на виготовлення виробів тощо);
- 9) готує питання за темою для самостійного вивчення гуртківцями;
- 10) підбирає завдання для практичної роботи вдома для закріплення вмінь;
- 11) визначає вимоги до оцінки якості виробу;
- 12) продумує схему підбиття підсумків заняття.

Чим повніше й детальніше розроблено і продумано заняття з методичної точки зору, тим ефективніший результат навчання. Керівник гуртка також повинен постійно слідкувати за новинками методичної і спеціальної літератури, вивчати їх і вносити зміни у свою роботу.

Схема плану-конспекту гурткового заняття

Тема: "_____".

Мета: навчальна - ...

виховна - ...

розвиваюча - ...

Профорієнтаційна спрямованість:

Матеріали і обладнання: перерахувати наочні посібники, інструменти, пристосування, матеріали

Об'єкти праці: назва

Міжпредметні зв'язки :

Тип заняття:

Хід заняття:

1. Організаційний момент

Перевірка наявності гуртківців, спецодягу, необхідних креслярських інструментів тощо.

2. Актуалізація знань

Керівник гуртка проводить бесіду, під час якої учні згадують попередньо вивчений матеріал на уроках або гурткових заняттях. При цьому вони відповідають на поставлені питання: ...

3. Мотивація навчальної діяльності

Керівник гуртка обґрунтовує необхідність вивчення теми заняття

4. Повідомлення теми, мети і завдання заняття

Учні записують у зошити тему заняття

5. Повідомлення теоретичних відомостей

1. ...

2. ...

3. ...

6. Формування умінь та навичок

Практична робота: " _____ "

1. Вступний інструктаж

2. Повторення правил безпечної праці

3. Забезпечення учнів необхідними матеріалами, інструментами і обладнанням

4. Послідовність виконання практичної роботи (за технологічною картою)

5. Взаємоконтроль і самоконтроль учнів

6. Контроль керівника гуртка з метою виявлення прогалин у знаннях і вміннях учнів

7. Поточний інструктаж

8. Підбиття підсумків практичної роботи:

а) визначення кращих робіт;

б) аналіз помилок, шляхи їх усунення.

7. Підбиття підсумків заняття

Питання до учнів: 1. 2. 3.

Коротка бесіда з профорієнтації

9. Подача домашнього завдання

10. Прибирання робочого місця і приміщення майстерні

Питання для контролю

1. Зазначте, що потрібно враховувати керівнику, плануючи роботу гуртка на рік.
2. Вкажіть, яку інформацію містять у собі типові навчальні плани для організації навчально-виховного процесу в позашкільних навчальних закладах.
3. Проаналізуйте структуру програми гуртка.
4. Назвіть у чому полягає суть складання календарно-тематичного плану гурткових занять
5. Зазначте, послідовність підготовки керівника гуртка до заняття.

Тема 8. Методика аналізу гурткового заняття

План

1. Підготовка до відвідування гурткового заняття.
2. Методика оцінювання ефективності гурткового заняття.
3. Аналіз та обговорення відкритого гурткового заняття.

1. Підготовка до відвідування гурткового заняття

У ПНЗ важливу роль відіграють відвідування занять керівником та методистом, цілеспрямований аналіз цих занять, вивчення та узагальнення передового, педагогічного досвіду, проведення відкритих занять та в взаємовідвідувань.

Відвідування заняття директором ПНЗ або методистом планується на тиждень, виходячи із загальних завдань, які намічені у річному плані роботи. Мета відвідування може бути загальною, яка спрямована на підвищення ефективності навчально-виховного процесу всього ПНЗ або індивідуального, а саме: вивчення системи роботи окремих керівників гуртків.

Етапи підготовки до відвідування заняття:

1. Вивчення журналу гуртка з метою уявлення про відвідуваність занять учнями, їх успішність за певний період.
2. Ознайомлення з календарно-тематичним планом і робочим планом заняття.
3. Вияснення теми, мети і завдання заняття.
4. Ознайомлення з рекомендаціями в методичних посібниках по проведенню цього заняття.
5. Підготовка плану відвідування заняття із зазначенням мети і завдань.
6. Попередження керівника гуртка про відвідування заняття (для психологічної підготовки педагога до перевірки).
7. Розробка методичного матеріалу для короткочасної перевірки знань (завдання або тести), умінь та навичок учнів (завдання для практичної або графічної перевірки).

2. Методика оцінювання ефективності гурткового заняття

Аналіз роботи гурткового заняття слід проводити за наперед складеним планом:

1. Загальні відомості. Дата; гурток; прізвище, ім'я, по-батькові керівника гуртка; кількість учнів за списком; скільки присутніх; яке заняття за по рядком.

2. Зовнішні умови проведення заняття. Забезпеченість наочними посібниками, ТЗН та ін. дидактичними засобами; наявність необхідного обладнання, інструментів, їх стан; стан робочих місць учнів і керівника гуртка; санітарно-гігієнічний стан у майстерні; забезпеченість учнів матеріалами, оснащенням; наявність і якість навчально-технічної документації у керівника і гуртківців; дотримання правил безпечної праці.

3. Тема, мета і завдання заняття. Чи визначає керівник мету заняття; чи інформує учнів про завдання, які ставляться згідно мети. як він це здійснює.

4. Тип і структура заняття. Який обраний тип заняття, доцільність його вибору; зв'язок заняття із попереднім; чи відповідає структура заняття обраному типу.

5. Зміст заняття. Відповідність змісту програми; встановлення міжпредметних зв'язків.

6. Початок заняття. Зустріч із членами гуртка; зняття психологічної напруги.

7. Перевірка знань вивченого матеріалу. Наскільки повно охоплюють запитання, поставлені керівником гуртка, пройдений матеріал; чи зрозумілі вони для учнів; охарактеризувати відповіді гуртківців щодо рівня засвоєння пройденого матеріалу.

8. Пояснення нового матеріалу. Які застосовують методи при викладенні матеріалу; чи забезпечується опора на знання, здобуті раніше; чи здійснюються міжпредметні зв'язки; чи була забезпечена достатня наочність; чи вдалося зацікавити учнів; чи застосовувались проблемні методи навчання; чи проводилась перевірка засвоєння нових знань; якою була техніка викладення

теоретичного матеріалу (простота і якість мови, змістовність, стислість, емоційність викладення).

9. Вступний інструктаж. Охарактеризувати трудове завдання; чи відповідає зміст завдання темі, що вивчається; чи були визначені художньо-естетичні та техніко-технологічні вимоги до виробу; якою була методика пояснення і демонстрування трудових прийомів і дій; чи проводилася перевірка розуміння учнями сутності одержаного завдання; чи зверталася увага на дотримання правил безпеки; чи проводився запис у зошитах; зарисовка схем, інструкційно-технологічних карт тощо; яка ступінь засвоєння учнями матеріалу вступного інструктажу.

10. Самостійна робота гуртківців. Які застосовувались форми організації учнів; які помилки допускалися гуртківцями і чи є вони типовими; як реагував на помилки керівник гуртка; як проводився поточний інструктаж; чи був він заздалегідь спланованим; чи своєчасно проводились поточні інструктажі; чи планомірним був обхід робочих місць учнів і своєчасним подання допомоги; якими були усвідомленість, ступінь самостійності, уміння проводити самоконтроль, правильність застосовуваних прийомів і способів праці, колективізм, якість виконуваних робіт; чи забезпечив керівник гуртка контроль за діяльністю групи в цілому і кожного учня зокрема.

11. Заключний інструктаж. Скільки займав часу заключний інструктаж; чому він був присвячений; глибина й повнота підбиття підсумків заняття; чи аналізувалися типові помилки, кращі й гірші роботи; оцінювання знань та навичок учнів; яке було завдання на самостійне опрацювання, чи проводилася індивідуалізація і диференціація домашніх завдань.

12. Поведінка учнів. Якою була поведінка і чим вона визначалася (характером навчального матеріалу, обстановкою, настроєм керівника гуртка); чи здійснювалася спеціальна організація поведінки учнів з виховною метою; чи не було особливих порушень дисципліни, чим вони викликані і як віднеслися учні до порушників.

13. Поведінка керівника гуртка. Уміння володіти ситуацією на занятті, організовувати хід заняття, підвищувати інтерес, активність, увагу учнів; відношення до окремих учнів з урахуванням індивідуальних особливостей кожного; тон і темп роботи; педагогічний такт; спостережливість, акуратність; зовнішній вигляд; культура мовлення, міміка, поза, жестикуляція; авторитет у гуртківців.

14. Творча спрямованість гуртка. Чи створювались проблемні ситуації; чи використовувалися методи спонукання гуртківців до творчої роботи; чи завдання на самостійну роботу носило творчий характер, чи творчими були домашні завдання.

15. Результати завдання. Висновки і пропозиції. Досягнення мети. Виконання плану; об'єм і якість знань учнів; що цінного із даного заняття можна рекомендувати для впровадження в практику інших керівників гуртків; вказівки керівника гуртка, як закріпити і вдосконалити позитивні сторони заняття, як подолати недоліки.

Перевірку якості педагогічної діяльності керівника художньо-прикладного гуртка можна провести проаналізувавши творчі і навчальні роботи гуртківців.

Рівні сформованості знань, умінь і навичок гуртківців

Рівень виконаних гуртківцями виробів рекомендується оцінювати як:

1. Високий – розвинений художньо-естетичний смак; знання різновидів ДУМ, їх особливостей, технології виготовлення, властивостей матеріалів, умілий добір елементів декору та творче поєднання їх у композицію і колір; доведення виконавських якостей (техніки володіння інструментами) до автоматизму; зосередження уваги на творчості; уміння проводити художньо-технологічний аналіз; захопленість, зацікавленість й активність у роботі.

2. Середній – розвинений художньо-естетичний смак; знання певних різновидів художньої обробки матеріалів відповідно до профілю гуртка; копіювання зразків на хорошому технологічному рівні; виконання творчих

композицій з частковою допомогою керівника гуртка, часткова самостійність при виконанні різних операцій, грамотний аналіз виробів.

3. Низький – невизначений естетичний смак; духовна бідність; передбачає копіювання зразків на задовільному рівні виконання технологічних операцій; знання окремих елементів декору, особливостей побудови композицій; відсутність творчого опрацювання при побудові орнаментальних композицій; відсутність уміння глибоко аналізувати художній виріб.

3. Аналіз та обговорення відкритого гурткового заняття

Однією з найбільш ефективних форм підвищення педагогічної майстерності керівників гуртків є відкриті заняття.

Основна мета відкритих занять – підвищення майстерності всіх керівників гуртків. Звідси випливає і основне завдання відкритих занять: впровадження в практику всіх керівників гуртків передового досвіду та результатів досліджень педагогічної науки, спрямованих на розв'язання поставлених перед сучасним ПНЗ завдань.

Керівник або методист ПНЗ складає графік відкритих занять, в якому визначаються: теми, хто проводить, коли і хто на них повинен бути присутнім. Відкриті заняття керівництво ПНЗ доручає проводити найбільш досвідченим керівникам гуртків.

Керівник гуртка завчасно (за декілька днів) готує розширений конспект, з яким ознайомлює весь педагогічний колектив або тих, хто повинен бути присутнім на занятті. Заняття планується таким чином, щоб керівники гуртків, яким це необхідно і цікаво, могли його відвідати, не порушуючи розкладу своїх занять.

Присутні на занятті фіксують його хід, всі педагогічні ситуації, пізніше старанно аналізують. Обговорення відкритих занять може бути попереднім та узагальнюючим. Аналіз слід проводити у формі дискусії, у ході якої висувуються аргументовані думки, судження, ідеї, зауваження повинні бути конкретними, доброзичливими і принциповими. Підводять підсумки

обговорення заняття керівники ПНЗ, а результати обговорення формуються у вигляді постанови або рекомендацій педагогічної ради.

Вимоги до аналізу і обговорення відкритих занять

1. Цілеспрямованість обговорення. Відкрите заняття проводиться з певною метою. Присутні повинні знати не лише мету заняття, але й теоретично підготуватися до сприйняття ідей керівника гуртка, який проводить відкрите заняття. Тому керівництво ПНЗ передчасно доводить до відома керівників гуртків дату і час відкритого заняття, проблему, яка повинна розв'язуватися на занятті, ведучі дидактичні або виховні ідеї, список літератури. Щоб увага присутніх концентрувалася на основному, розробляється план аналізу відкритого заняття.

2. Науковість аналізу. Обговорювати відкрите заняття слід з позицій сучасних досягнень педагогічної науки.

3. Принциповість, поєднана з доброзичливістю при висловлюваних критичних зауважень. Присутні можуть погодитися не зі всіма положеннями відкритого заняття. У цьому випадку опоненти повинні аргументовано доводити свою думку.

4. Аналіз заняття повинен поєднуватися з висновками і практичними рекомендаціями, які повинні доводитися до всіх педагогів ПНЗ.

5. Підсумки обговорення відкритого заняття підводять кваліфіковані спеціалісти – директор ПНЗ або його заступник, методист ПНЗ або методкабінету, інспектор органів народної освіти. При цьому важливо повідомити про мету відкритого заняття; основні ідеї; підкреслити, наскільки вдалося досягнути наміченої мети. які особливості відкритого заняття заслуговують схвалення та розповсюдження, які положення є спірними і вимагають додаткового вивчення.

Питання для контролю

1. Назвіть етапи підготовки до відвідування гурткового заняття.
2. Зазначте параметри оцінювання ефективності гурткового заняття.
3. Вкажіть основну мету відкритих занять.

Тема 9. Організація і методика проведення масових навчально-виховних заходів

План

1. Суть і місце екскурсії у навчально-виховному процесі.
2. Методика організації та проведення виставок творчих робіт учнів.
3. Творчі конкурси та олімпіади.
4. Аналіз масового виховного заходу.

1. Суть і місце екскурсії у навчально-виховному процесі

Екскурсія (від лат. *excursio* – прогулянка, поїздка) – це колективне відвідування підприємств, музеїв, виставок, професійних навчальних закладів та ін.

Навчальна екскурсія – це проведення навчального заняття в умовах виробництва, природи, музею, виставки з метою спостереження і вивчення учнями різноманітних об'єктів і явищ дійсності.

Перед екскурсіями ставляться наступні завдання:

- збагачувати знання учнів (на основі безпосереднього сприйняття, накопичення наочних уявлень і фактів);
- встановлювати зв'язок теорії з практикою, з життєвими явищами і процесами;
- виховувати творче ставлення до праці, любов до природи;
- розвивати творчі здібності учнів, їх самостійність, організованість, почуття колективізму і взаємодопомоги;
- збагачувати естетичні почуття;
- розвивати спостережливість, пам'ять, мислення, емоції;
- активізувати пізнавальну і практичну діяльність;
- виховувати позитивне ставлення до навчання.

Залежно від типу, змісту і методу проведення екскурсії, віку учнів, місцевих умов і виду пересування у склад екскурсійної групи може входити від 10 до 40 учнів. Тривалість навчальної екскурсії (від 40 до 90 хв.) визначається залежно від навчальних завдань, конкретних умов проведення, віку учнів.

Висока результативність екскурсії, розв'язання поставлених пізнавальних і педагогічних задач залежить від особистості керівника гуртка, його організаційних здібностей, педагогічного такту, уміння володіти увагою дітей.

Типологія навчальних екскурсій.

У педагогіці навчальні екскурсії поділяють за різними ознаками:

1) *по відношенню до навчальної програми:*

- програмні (рекомендуються навчальними програмами);
- позапрограмні (виходять за межі програми);

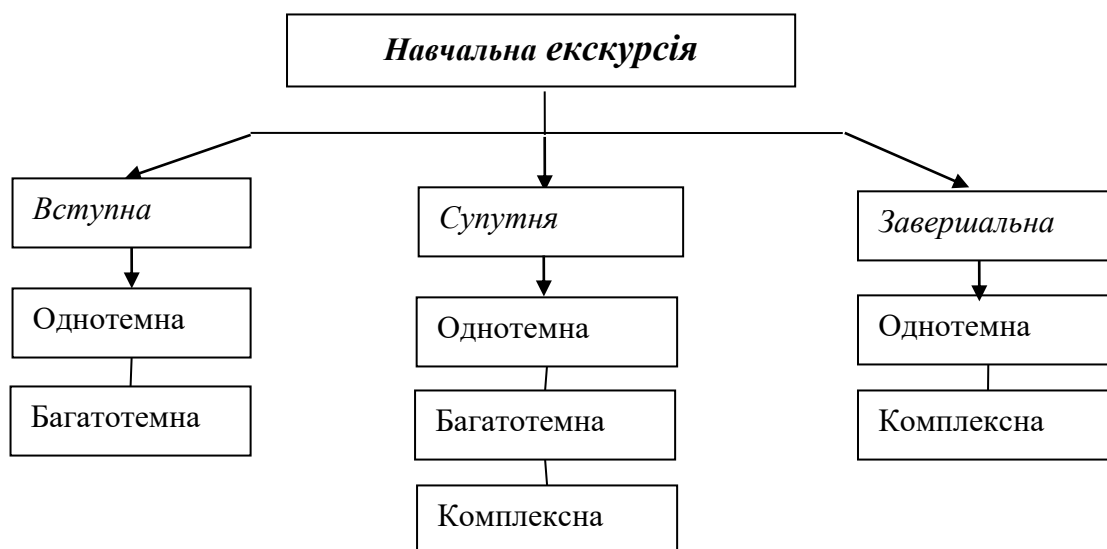
2) *за змістом:*

- тематичні (однотематичні, багатотематичні);
- комплексні (оглядові);

3) *за часом проведення відносно тем або розділів програми:*

- вступні (передують вивченню нового матеріалу);
- супутні (проводяться паралельно з вивченням програмного матеріалу);
- завершальні (проводять в кінці навчального року або після вивчення розділу програми з метою узагальнення і систематизації знань, поглиблення і закріплення умінь та навичок учнів).

Схема класифікацій навчальних екскурсій

Структура навчальної екскурсії:

- повідомлення теми, мети і завдання екскурсії;
- мотивація навчальної діяльності школярів;

- актуалізація чуттєвого досвіду та опорних знань учнів;
- сприйняття форми і зовнішніх особливостей екскурсійних об'єктів; первинне усвідомлення закладеної в них інформації;
- узагальнення і систематизація знань;
- підведення підсумків екскурсії і повідомлення учням індивідуальних завдань;
- оформлення результатів екскурсії.

Екскурсії для учнів художньо-прикладних гуртків сприяють розвитку їх пізнавальних інтересів, знайомлять з шедеврами національної культури та історією українського народу, розширюють загальний та політехнічний світогляд, формують правильні уявлення про зміст і умови праці народних умільців. Екскурсії можуть проводитись керівником гуртка з метою більш повного розкриття окремих тем навчальної програми, глибшого ознайомлення з творчістю того чи іншого народного майстра, розвитку стійких інтересів до творчої ХТД, формування інтересу до майбутньої професії.

При підготовці до екскурсії необхідно керівнику гуртка попередньо ознайомитися з їх об'єктом, скласти план приведення екскурсії (форму організації роботи; виділення об'єктів, на які необхідно звернути особливу увагу; підготовка питань і коментарів, які будуть використані у ході екскурсії; визначення завдань для учнів; записи у зошиті, зарисовки орнаментальних композицій, форм художніх виробів; визначення форми обробки результатів екскурсії; підготовка вступної бесіди перед екскурсією).

На початку екскурсії необхідно провести вступну бесіду (підготувати учнів до сприйняття того чи іншого матеріалу), пояснити завдання, форми і способи його виконання у ході екскурсії і після неї, нагадати правила поведінки. Після екскурсії провести завершальну бесіду з учнями про їх враження; аналіз завдань, виконуваних під час екскурсії та повідомити учням домашні завдання і способи їх оформлення.

2. Методика організації та проведення виставок творчих робіт учнів

Важливою формою масової позанавчальної роботи є організація і проведення *виставок* творчих робіт членів художньо-прикладного гуртка, які дають можливість учням ознайомити зі своєю творчістю широке коло глядачів. Систематична участь у виставках, які організовуються у ПНЗ та за його межами виховують віру у власні сили, наполегливість і терпіння. Виставки дають можливість для педагогічного управління інтересами і професійною спрямованістю учнів. Сам факт участі у виставці підвищує у школярів почуття відповідальності.

Перед початком виставки необхідно старанно відібрати художні роботи, привести їх у належний вигляд, підготувати список робіт за техніками декорування та виготовити бирочки, в яких відзначити назву виробу; прізвище, ім'я, вік автора; матеріал; техніки декорування.

Композицію виставки необхідно заздалегідь продумати, виходячи з наданого приміщення. В композиціях повинна відчуватися естетичність оформлення та певна систематичність (за техніками декору, регіональними особливостями, видами виставочного матеріалу).

Організовуючи виставку керівник гуртка призначає чергових екскурсоводів, готує книгу відгуків.

3. Творчі конкурси та олімпіади

Щороку ПНЗ готують учнів до участі у конкурсі "Таланти твої, Україно". Метою конкурсу є виявлення творчих здібностей у дітей та підлітків з різних видів і жанрів мистецтва (музики, малярства, декоративно-ужиткового мистецтва тощо), подальший їх розвиток та відбір переможців на міські, районні, обласні та Всеукраїнський конкурс.

Конкурс проводиться за наступними етапами:

1. Оцінювання домашніх художньо-ужиткових виробів конкурсантів.

2. Виявлення теоретичних знань з історії та розвитку народних художніх промислів України, народної орнаментики, технології виготовлення традиційних художніх виробів, техніки їх декорування.
3. Виявлення практичних умінь та навичок у розробці орнаментальної композиції та її втілення у матеріалі (напр., на тканині для вишивання, на дощечці тощо).

Усі роботи учнів оцінюються в балах. Спочатку оцінюються домашні роботи. Оцінка практичних і теоретичних завдань здійснюється шляхом віднімання балів за помилки, порушення, недоліки від їх максимальної кількості.

Домашня робота оцінюється за наступними критеріями:

- художня виразність виробів (декоративна, композиційна, колористична);
- ступінь оволодіння прийомами, принципами створення художніх виробів (раціональність технологічної послідовності, взаємозв'язок та відповідність форми, пропорції орнаменту, матеріалу задуманому виробу, єдність естетичного та утилітарного);
- досконалість техніки декорування (чистота і точність);
- творче використання місцевих традицій у формотворенні, у розробці орнаментальних композицій, у підборі кольорів;
- суспільно корисна значущість виробу.

Загальна сума балів – 25 (згідно критеріїв).

Теоретична частина конкурсу

Кожному учаснику дається 10 питань. Для відповіді відводиться 1 год. Питання розробляються різного рівня складності. Найбільша кількість балів за теоретичний етап – 36, тобто по 5 балів за кожну правильну відповідь на 1-3 питання, по 3 бали за кожну правильну відповідь на 4-10 питання.

При оцінюванні теоретичного етапу конкурсу враховуються якість відповіді, знання принципів художньої обробки матеріалів їх особливостей,

послідовності технології виготовлення та виконання елементів декору, правил безпечної праці.

Практична частина конкурсу

Практична частина складається з двох етапів:

- розробка орнаментальної композиції;
- виконання зразка (втілення розробленої композиції в матеріалі).

Для розробки композиції надається 1 год., для виконання зразка у певній техніці декору - 3 год.

Загальна кількість балів за кожний етап практичного завдання складає 75 балів: 25 балів – за композицію, 50 балів – за зразок.

Крім цього, може бути додано або віднято по 5 балів за швидкість (додатковий час) виконання практичного завдання за умови завершеності, високої якості композиції та зразка.

Додатковий допустимий час – 25 хв.; при цьому за кожні 5 додатково витрачених хвилин знімається по 1 балу, або по 1 балу додається за кожні 5 невитрачених хвилин.

Звідси, за практичний етап може бути нараховано максимальну кількість балів: 75+5.

Оцінюючи розроблену композицію, необхідна звернути увагу на симетрію, виразність та пластичний характер їх вирішення, логічність поєднання різних елементів декору, відповідність орнаменту призначенню виробу, використання традиційних місцевих елементів і мотивів, ретельність та художній смак, творчу індивідуальність учня.

Виконання зразка оцінюється за наступними критеріями:

- якість виконаної роботи;
- дотримання традиційних техніко-технологічних прийомів роботи;
- правильність послідовності використання інструментів;
- раціональна організація праці;

– час, витрачений на виконання окремих етапів практичної роботи: розмічання, виконання елементів декору, зачищення тощо;

– дотримання безпечних прийомів роботи.

Отже, загальна максимальна сума балів за всі етапи конкурс повинна становити: $25 + 36 + (75 + 5) = 141$ бал.

Результати оцінювання домашніх робіт, практичного і теоретичного етапів конкурсу заносяться до протоколів.

Протокол повинен бути завірений підписом директора навчального закладу, де проводиться конкурс, та гербовою печаткою.

Успіх у проведенні конкурсу забезпечує ґрунтовна розробка програми проведення, положення, пам'ятки для членів журі, підбір завдань залежно від вікових особливостей, активність всього педагогічного колективу та учнів.

4. Аналіз масового виховного заходу

Виховні заходи, які широко використовуються в школах та ПНЗ дають змогу поглибити значення навчального матеріалу, детальніше ознайомити учнів з життям та творчими здобутками відомих народних майстрів, сприяють розширенню світогляду, розвивають інтерес до НДУМ, допомагають в ознайомленні гуртківців з різними професіями.

Основними помічниками керівника гуртка в організації та проведенні позанавчального виховного заходу повинні бути самі учні. Керівник гуртка обговорює з ними програму і дає кожному відповідне завдання. У підготовці виховного заходу можуть прийняти участь учні, що є членами інших гуртків і творчих об'єднань:

Підготовка до вечора, починається за 3-4 тижні до дня його проведення, педагог складає розширений план підготовки, який охоплює наступні заходи:

1. Складання програми вечора.
2. Підбір ведучих.
3. Підбір гуртківців-доповідачів.

4. Підготовка художньо-ужиткових виробів для демонстрування на виставці.
5. Підготовка художньої частини (віршів, пісень, сценок та ін.).
6. Підготовка діафільмів, діапозитивів, слайдів, відеоматеріалу та проекційної апаратури.
7. Підготовка стінної газети, присвяченої темі виховного заходу.
8. Написання барвистих оголошень про день проведення і програму вечора.
9. Запрошення на вечір педагогів, батьків, народних майстрів тощо.
10. Підготовка естетичного оформлення актового залу.
11. Підготовка завдань для вікторин, змагань, конкурсів, КВК тощо.
12. Організація роботи журі та відбір його членів.
13. Підготовка подарунків, призів, грамот.
14. Організація чергування.

Приступаючи до підготовки вечора слід добре продумати план а саме, як він має проводитися (програма, організація перерв і дозвілля учнів) та узгодити ці питання з адміністрацією школи та ПНЗ.

Велике значення мав підготовка доповідей. Готуючи доповіді учні навчаються самостійно працювати над мистецтвознавчою, довідковою літературою. Керівник гуртка підбирає доповідачеві потрібні книжки, журнали, газети або роз'яснює як це зробити користуючись бібліотечними фондами, консультує учнів та перевіряє підготовлену доповідь.

Під час читання доповіді учень повинен використовувати наочний матеріал (схеми, фотомонтажі, фрагменти кінофільмів, зразки художніх виробів тощо).

Оскільки вечір готується колективно, то доцільно за 2-3 дні до його проведенію зробити генеральну репетицію, щоб усунути можливі недоліки.

Доцільно приміщення готового залу оформити стендами, портретами відомих майстрів, плакатами, фотомонтажами; організувати невелику виставку творчих робіт гуртківців.

За тиждень до вечора слід вивісити барвисто оформлене оголошення, яке запрошує всіх взяти в ньому участь. Доцільно запросити на вечір учнів інших гуртків, вчителів, батьків, народних майстрів.

На вечорі ведучі повідомляють тему і програму, керівник гуртка виголошує вступне слово, стежить за додержанням розділів програми, бере участь у диспутах і обговорення, стимулює активізацію учасників виховного заходу.

Для підтримання порядку під час проведення вечора виділяють чергових учнів з числа активних членів гуртка.

Журі у разі проведення ігор, вікторин, змагань, конкурсів, КВК оцінює активність учнів, правильність відповідей тощо і згідно з наперед розробленими критеріями нараховує бали. Ведучі оголошують результати змагань, а представники адміністрації (або почесні гості - народні майстри) нагороджують переможців призами й подарунками.

Загальна схема аналізу виховного заходу

1. Загальні відомості

1. Дата, назва і місце проведення заходу, який гурток проводить.
2. Форма роботи. Чи входить вона в систему, чи є епізодичною?
3. Мета заходу. На розв'язання яких навчальних і виховних завдань він розрахований?
4. Психологічне обґрунтування змісту і форми даного заходу: відповідність роботи загальним навчально-виховним завданням, віковим особливостям учнів.

2. Аналіз підготовки заходу

1. Хто був ініціатором проведення даного заходу, як він готувався (чи були розроблені план та програма)?
2. В чому і як виявилась активність, самостійність та ініціативність учнів?
3. Чи вдалося у підготовлений період викликати у дітей розуміння необхідності і значення виховного заходу?

3. Хід виховного заходу

1. Наскільки переконливо, чітко та емоційно були розкриті перед школярами мета і завдання виховного заходу?
2. Наскільки цікаво і організовано він проводився?
3. Які знання набули учні? Які соціальні установки, почуття і переконання сформувалися у них?
4. Які висновки були зроблені керівником гуртка у ході заходу і при підведенні підсумків? Яких результатів вдалося досягнути?
5. Чи сприяв даний захід формуванню громадської думки в колективі? Яким був вплив на взаємовідносини учнів?
6. Якою була роль і місце педагогів в процесі роботи?
7. Чи відповідала методика проведення заходу виховним завданням, віковим та індивідуальним особливостям дітей, рівню розвитку колективу?

4. Загальна оцінка

1. Наскільки вдалося досягнути мети? Причини успіхів, невдач, помилок.
2. Висновки і пропозиції.

Питання для контролю

1. Зазначте, типологію навчальних екскурсій
2. Вкажіть особливості організації та проведення виставок творчих робіт гуртківців.
3. Зазначте основні етапи проведення творчого конкурсу.
4. Назвіть основні етапи аналізу масового виховного заходу.

ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК

А

Аналіз виховного заходу, 114
Аналіз роботи гурткового заняття, 101

В

Вимоги до керівників гуртків, 55-58
Вимоги щодо організації робочих місць, 66
Виставка творчих робіт, 109
Вихованці, 23

Г

Головні завдання ПНЗ, 36
Група, 26
Гурткове заняття, 74
Гурткова робота, 47
Гурток, 25

Д

Дитяча бібліотека, 21
Дитячі театри, 21
Дозвілля школярів, 42

Е

Екскурсійно-туристичні станції, 20
Екскурсія, 106
Етапи підготовки до відвідування заняття, 100

З

Засоби навчання, які застосовують на гурткових заняттях, 79
Зміст роботи гуртка, 90

К

Календарно-тематичний план, 95

М

Методи проведення гурткових занять, 77

Н

Навчально-тематичний план, 15
Нормативно-правове забезпечення позашкільної освіти, 11-15

О

Основні напрямки діяльності ПНЗ: 7

соціокультурний 7,
 художньо-естетичний,7
 дослідницько-експериментальний ,7
 науково-технічний ,7
 еколого-природничий ,7
 туристсько-краєзнавчий,8
 фізкультурно-оздоровчий ,8
 військово-патріотичний ,8
 дозвілєво-розважальний,8

Основні організаційні форми у ПНЗ, 25

Основні види діяльності ПНЗ, 27

навчально-виховна робота, 27

організаційно-методична, 27

організаційно-масова, 27

П

Позашкільний навчальний заклад (ПНЗ): 17, 22

комплексний (загальний) ПНЗ, 17

профільний (спеціальний) ПНЗ, 18

Позашкільна освіта 4,5, 11

Показники педагогічного такту керівника гуртка, 61

Принципи позашкільної освіти, 4

Програма , 12, 93

Педагогічна рада ПНЗ, 32

Р

Рівні кваліфікаційної підготовки вихованців ПНЗ,14,26

Робоче місце, 63-65

С

Санітарно-гігієнічні умови праці, 67

Секція, 26

Слухачі, 23

Соціалізації дітей та підлітків, 40

Станції юних техніків (СЮТ), 20

Станції юних натуралістів (СЮН), 20

Структура позашкільної освіти, 10,11

Студія ,26

Т

Творчі конкурси,109

Типи ПНЗ, 17-21

Типові навчальні плани, 85

У

Управління ПНЗ, 30

Учасники навчально-виховного процесу в ПНЗ, 23

Учні, 23

Ф

Фінансово-господарська діяльність ПНЗ, 33-35

Форми організації позашкільної роботи з учнями, 69

Ц

Центр творчості дітей та юнацтва (ЦТДЮ), 18

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Берена В.І. Підготовка педагогічних кадрів для позашкільних закладів в умовах реформування. / В.І Берена. // Рідна школа. – 2000. – №. 3 – С.63-66.
2. Волков И.П. Учим творчеству. / И.П.Волков – М.: Просвещение, 1992. – 112 с.
3. Кобрій О. Методика позаурочної діяльності. / О.Кобрій, М.Чепіль – Дрогобич, Відродження, 1999. – 132 с.
4. Кутиев В.О. Внеурочная деятельность школьников. / В.О.Кутиев – М.: Просвещение, 1993. – 80 с.
5. Лосюк П.В. Декоративно-прикладное искусство в школе. / П.В. Лосюк – К.: Рад. школа, 1999. – 62 с.
6. Лук А.Н. Психология творчества. / А.Н.Лук – М.: Наука, 1998. – 165 с.
7. Максимов Ю.В. У истоков мастерства. / Ю.В.Максимов – М.: Педагогика, 1993. – 90 с.
8. Методика трудового навчання і загальнотехнічних дисциплін / Під ред. Д.О.Тхоржевського. – К.: НПУ ім. ДМ.Драгоманова, 2001. – 234 с.
9. Основы декоративного искусства в школе. / Под ред. Б.В.Пешукова, Е.Д.Ледрина – М.: Просвещение, 1981. – 74 с.
10. Основы художественного ремесла / Под ред. В.А.Барадудина: 1-2 ч. – М.: Просвещение, 1999. – 100 с.
11. Пономарев Я.А. Психология творчества и педагогика. / Я.А.Пономарев – М.: Педагогика, 1996. – 220 с.
12. Преподавание декоративного искусства в детской художественной школе. / Сост. Л.Л.Бибикина. – М.: Просвещение, 1998. – 78 с.
13. Сухомлинська О.В. Теоретичні основи виховання і діяльності позашкільних закладів. / О.В. Сухомлинська // Початкова школа. – 1995. – №1. – С.28-30.
14. Сухомлинська О.В. Роль учителя у формуванні творчої особистості. / О.В. Сухомлинська // Рідна школа. – 2000. – №7-8. – С.75-76.
15. Сущенко Т.І. Позашкільна педагогіка: Навч. посібник. / Т.І. Сущенко – К.: ІСДО, 1996. – 144 с.
16. Технології соціально-педагогічної роботи: Навчальний посібник / За заг. ред. проф. А.Й. Капської. – К., 2000. – 372 с.
17. Сущенко Т.І. Фактори позашкільного виховання. / Т.І.Сущенко // Початкова школа. – 1996. – № 2. – С.43-45.
18. Сущенко Т.І. Фактори позашкільного виховання. / Т.І.Сущенко // Початкова школа. – 1996. – № 3. – С.36-37.
19. Сущенко Т.И. Педагогический процесс во внешкольных учреждениях. / – / Т.И.Сущенко – К.: Рад. школа, 1999. – 116 с.
20. Хворостов А.С. Декоративно-прикладное искусство в школе / А.С.Хворостов. – М.: Просвещение, 1991. – 123 с.

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Г.Мельник

ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Навчально-методичний посібник для студентів
напрямку підготовки 6.010103 „Технологічна освіта”

Видавничий відділ
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

Головний редактор
Ірина Невмержицька

Технічний редактор
Наталя Кізима

Коректор

Здано до набору 30.06.2015. Підписано до друку 15.07.2015. Формат 60х90/16. Папір офсетний. Гарнітура Times. Наклад 300 прим. Ум. друк. арк. 1.13. Зам.45.

Видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. (Свідоцтво про внесення субкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготівників та розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 2155 від 12.04.2005 р.). 82100 Дрогобич, вул. І.Франка, 24, к. 42, тел. 2-23-78.